

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

УДК 376:(477.83/86)“1892/1914”

УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЙНА ОСВІТА НА ПОКУТТІ В КІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

Андрій КОРОЛЬКО

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: andrii.korolko@pnu.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.37.59-84
ORCID: 0000-0001-7435-5806*

У статті проаналізовано діяльність двох українських гімназій на Покутті в кінці XIX – на початку XX ст.: державної гімназії у м. Коломия та приватної гімназії Руського (Українського) педагогічного товариства в м. Городенка. Розкрито передумови появи українських гімназійних навчальних закладів, висвітлено основні ділянки навчально-виховної роботи та простежено участь їхніх педагогів і вихованців у розвої громадського життя краю. Наголошується, що поява цих гімназій на Покутті стала результатом багаторічної наполегливої праці української громадськості. Її краці представники вважали необхідним здобуття молоддю середньої освіти як основи формування національної еліти, котра зможе фахово представляти й обстоювати інтереси власного народу.

***Ключові слова:** гімназія, освіта, Покуття, Галицький крайовий сейм, Руське (Українське) педагогічне товариство, “Просвіта”, підготовчий курс, вступний іспит, шкільна крайова рада.*

Ситуація в гімназійній освіті Східної Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. характеризувалася недостатністю українського елементу. Тогочасна українська газетна періодика краю наголошувала на необхідності здобуття середньої освіти як основи формування національної еліти, що повинна зайняти відповідні місця в різних царинах суспільного життя і, в результаті, зможе фахово представляти і обстоювати інтереси власного народу¹.

Велася роз’яснювальна робота щодо потреби збільшення кількості українців, які здобувають середню освіту. Складність полягала в тому, що переважна частина українського населення Східної Галичини проживала в селах, організація народного шкільництва в яких часто обмежувалася однорічним навчанням. У результаті, недостатність здобутих знань не дозволяла обдарованим дітям вступати до середніх шкіл. Щоб зарадити ситуації, українська громадськість краю закликала Руське (Українське) педагогічне товариство і товариство “Просвіта” сприяти заснуванню підготовчих курсів. Окрім того, пропонувалося спростити і впорядкувати вступні кампанії, під час проведення яких, за даними статистики, більший відсоток відсіяних стосувався українських школярів. Також пропонувалося удосконалити програму навчання з української мови як одного з важливих чинників національного виховання і домогтися заснування окремих (не утраквістичних) українських середніх навчальних закладів².

¹ У Львові, дня 12 н. ст. липня 1890 р. По іспытахъ матуральныхъ въ гимназіяхъ всхѣдной Галичины ... *Дѣло*. 1890. 30 червня (12 липня). Ч. 146. С. 1; У Львові, дня 28 н. ст. серпня 1890 р. Завтра починають ся вписи учениковъ до середныхъ школь. *Дѣло*. 1890. 16 (28) серпня. Ч. 184. С. 1.

² На порозі до середнихъ шкіл. *Дѣло*. 1905. 23 марця (5 цвѣтня). Ч. 67. С. 1; 24 марця (6 цвѣтня). Ч. 68. С. 1–2; Більше інтелігенції! *Дѣло*. 1905. 8 (21) цвѣтня. Ч. 80. С. 1; Вимоги при вступнихъ іспытахъ до гімназій. *Дѣло*. 1905. 14 (27) червня. Ч. 132. С. 3. Рубр.: Новинки; Галицкі середні школи в шк. р. 1904 (На підставі справоздання кр. ради шк.). *Дѣло*. 1905. 2 (15) липня. Ч. 146. С. 1–2; До шкільної молодіжи. *Дѣло*. 1905. 4 (17) липня. Ч. 147. С. 1; Спростоване похибок. *Дѣло*. 1905. 4 (17) липня. Ч. 147. С. 3. Рубр.: Новинки; О рускі гімназій. *Дѣло*. 1905. 3 (16) вересня. Ч. 198. С. 1; Ще про рускі гімназій. *Дѣло*. 1908. 29 липня. Ч. 168. С. 2; 31 липня. Ч. 170. С. 12.

Однією з можливостей збільшення кількості гімназистів-українців на Покутті стала справа заснування руської (української) державної гімназії в м. Коломия, дозвіл на що дав Галицький крайовий сейм 30 березня 1892 р.³ Якщо не вдавалося домогтися від влади відкриття державної гімназії, то українці засновували приватні гімназії. Зокрема, така гімназія у 1909 р., поряд з подібними гімназіями, які функціонували в Східній Галичині в м. Копичинці, м. Рогатин і м. Яворів, була відкрита в м. Городенка⁴.

Метою статті є комплексне дослідження становища української гімназійної освіти на Покутті в кінці XIX – на початку XX ст. через характеристику діяльності державної гімназії у м. Коломия та приватної гімназії Руського (Українського) педагогічного товариства (далі – РПТ) у м. Городенка. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: проаналізувати передумови появи українських гімназійних навчальних закладів; висвітлити основні ділянки навчально-виховної роботи; простежити участь навчальних закладів у розвої громадського життя краю.

Чимало інформації з досліджуваної проблеми почерпнули з центрального українського періодичного видання Східної Галичини – часопису “Діло”. Тут міститься цінна інформація про стан української гімназійної освіти на території краю, описано передумови та перші кроки діяльності українських гімназій у м. Коломия та м. Городенка.

Важливим джерелом для вивчення проблеми є звіти дирекцій української державної гімназії в м. Коломия⁵ та української приватної гімназії РПТ у м. Городенка⁶, які зберігаються у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника. Тут зосереджений цікавий матеріал про хроніку життя гімназій, детально показано різноманітні ділянки навчально-виховної роботи та матеріально-технічного забезпечення освітніх закладів.

Доповнюють першоджерельний матеріал спогади випускників (або сучасників тогочасних подій) Коломийської (Ярослав Барнич⁷, Олекса Гнатчук, Никифор Даниш⁸, Петро Зварич⁹, Ярослав Зубаль¹⁰, Степанія Каратницька-Фодчук¹¹, Марія Кобринська¹², Василь Косташук, Іван Прокопів¹³) і Городенківської (Омелян Шкляр¹⁴) гімназій.

³ У Львові, дня 31 н. ст. марца 1892 р. Тихо, безь гамору... ухвалывь соймь галицкій... справу основаня новой руской гімназії въ Коломыи. *Діло*. 1892. 19 (31) марта. Ч. 65. С. 1.

⁴ В справі приватної руської гімназії в Городенці... *Діло*. 1909. 22 (9) липня. Ч. 158. С. 3. Рубр.: Новинки; 3 Городенки (Приватна руська гімназія). *Діло*. 1909. 1 жовтня (18 вересня). Ч. 215. С. 2; 5 падолиста (23 жовтня). Ч. 245. С. 2. Рубр.: Письма з краю; На руську приватну гімназію і бурсу в Городенці. *Діло*. 1909. 15 падолиста. Ч. 252. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁵ Звіт дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за рік шкільний 1902/1903. Коломия : 3 друкарні Михаїла Білоуса, 1903. С. 41–80; Звіт дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за рік шкільний 1903/1904. Коломия : 3 друкарні Михаїла Білоуса, 1904. С. 42–81; та ін.

⁶ Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеної правом прилюдности розпорядком міністерства просьвіти з дня 16. мая 1912 р. Ч. 23.230 за шкільний рік 1911/12. 2. Шкільні вісти. Львів : Накладом Шкільного комітету. 3 друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1912. С. 39–41; Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеної правом прилюдности розпорядком міністерства просьвіти з дня 6. мая 1913 р. Ч. 16.761 за шкільний рік 1912/13. 2. Шкільні вісти. Львів : Накладом Кружка Українського Педагогічного Товариства ім. Т. Шевченка в Городенці, 1913. С. 3–22; Літопись гімназії. *Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою... за шкільний рік 1911/12*. Львів : Накладом Шкільного комітету з друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1912. С. 58–61.

⁷ Барнич Я. З карток старого щоденника. “Над Прутом у лузі ...”. *Коломия в спогадах* / за ред. З. Книша. Торонто : Срібна сурма; Видання Комітету Коломийян, 1962. С. 80–87.

⁸ Даниш Н. Нарис історії ц. к. гімназії з рускою викладовою мовою в Коломиї від її основаня 1892/3 до 1911/12 року. *Звіт Дирекції ц. к. гімназії з руским викладовим язиком в Коломиї за шкільний рік 1911/1912*. Коломия, 1912. С. 5–13.

⁹ Зварич П. Гімназійні часи (Уривки з книжки “Спомини. 1877–1904”). *Коломия й Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле*. Т. 2. Філадельфія ; Коломия : Видання Комітету Коломийян, 2008. С. 269–277.

¹⁰ Зубаль Я. Спогади гімназиста. “Над Прутом у лузі ...”. *Коломия в спогадах* / за ред. З. Книша. Торонто : Срібна сурма; Видання Комітету Коломийян, 1962. С. 148–175.

Змістовно цікавим є виявлений у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника лист помічника адвокатської канцелярії у м. Городенка М. Бабюка до депутата Галицького крайового сейму О. Барвінського про намір заснувати українську приватну гімназію у цьому місті на сім років раніше до офіційної появи¹⁵.

Вивчення української гімназійної освіти Східної Галичини в кінці XIX – на початку XX ст. знаходиться у полі зору І. Курляк¹⁶, В. Стинської¹⁷, С. Гелея¹⁸ та інших дослідників. Діяльність української державної гімназії в м. Коломия досліджують М. Кочержук¹⁹ та І. Монолатій²⁰. В українській діаспорі вийшла невелика розвідка Михайла Марунчака про перші роки діяльності української приватної гімназії РПТ у м. Городенка²¹. Змістовно цікавими є публікації Б. Ступарика²², С. Гелея і А. Прокопа²³, Ю. Угорчака²⁴ про діяльність подібних українських гімназій у м. Станиславові та м. Рогатині в досліджуваний період.

Українська громадськість Покуття, як і всієї Галичини, багато років вела наполегливу боротьбу за відкриття українських гімназій на території краю. Перепоною у цій боротьбі став прийнятий 22 червня 1867 р. крайовий закон, згідно з яким українську гімназію в Галичині можна було відкрити лише з дозволу Галицького сейму та повітової ради. Проте, як відомо, в обох цих інституціях більшість становили поляки, тому українські середні школи засновувалися тут повільно й важко. З 31 березня 1873 р. запроваджено українську викладову мову в академічній вищій гімназії у м. Львів, у 1887–1888 навчальному році (далі – н. р.) відкрито українські класи при польській гімназії в м. Перемишлі²⁵.

На початку 1890-х рр. жителі Покуття почали проводити заходи через сеймових послів з метою заснування аналогічного навчального закладу і в Східній Галичині. Вагомий внесок у позитивне вирішення питання відкриття української гімназії в м. Коломия здійснив депутат

¹¹ Каратницька-Фодчук С. Перед шістдесят роками в Коломії. “Над Прутом у лузі ...”. Коломия в спогадах / за ред. З. Книша. Торонто : Срібна сурма; Видання Комітету Коломийців, 1962. С. 23–38.

¹² Кобринська М. Українське шкільництво в Коломії. Коломия й Коломийщина: збірник споминів і статей про недавнє минуле. Філадельфія : Видання Комітету Коломийців, 1988. С. 79–93.

¹³ Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника, відділ рукописів (далі – ЛННБ, відділ рукописів). Прок. 471-473, п. 6. Коломия. Українська гімназія. Спогади Прокопів І. В. про українську гімназію в Коломії. 50-і рр. XX ст. Самбір, Слобода. 850 док.

¹⁴ Шкляр О. Українська гімназія в Городенці в 1912–1918 рр. (Спомин учня). *Городенщина Історично-мемуарний збірник*. Нью-Йорк ; Торонто 4 Вінніпег, 1978. С. 145–153.

¹⁵ ЛННБ, відділ рукописів. Барв.-541, п. 55. Бабюк Михайло. Лист до Барвінського Олександра Григоровича. 1902 р. Городенка. 1 л. 2 арк.

¹⁶ Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1865–1918 рр.). Львів, 1997. 222 с.

¹⁷ Стинська В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) : монографія. Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 205 с.

¹⁸ Гелей С. Шкільна освіта в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки*. 2015. Вип. 13. С. 30–50.

¹⁹ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломії 1892–1944. Коломия : Вік, 304 с.; Кочержук М. Гімназії українські. Українська державна чоловіча гімназія в Коломії. *Енциклопедія Коломийщини. Зшиток 4, літери Г, Г' / за ред. М. Васильчука, М. Савчука*. Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 2006. С. 55–67.

²⁰ Монолатій І. Цісарська Коломия. 1772–1918. Драма на три дії з життя другого міста Галичини габсбурзької доби. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 312 с.

²¹ Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці. *Городенщина. Історично-мемуарний збірник*. Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. С. 134–145.

²² Івано-Франківська (Станиславівська) українська державна гімназія. Історико-педагогічний нарис / заг. ред. Б. Ступарика. Івано-Франківськ, 2000. 350 с.

²³ Гелей С., Прокіп А. На етапі становлення і розвитку гімназійного навчально-виховного процесу. 1909–1914. *Ювілейна книга Рогатинської гімназії імені Володимира Великого. До сторіччя заснування 1909–2009*. Львів : ЗУКЦ, 2009. С. 24–84.

²⁴ Угорчак Ю. Перші державні гімназії на Прикарпатті та їхні директори. *Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах*. 2004. № 3. С. 48–52.

²⁵ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломії 1892–1944... С. 7.

Галицького сейму Юліан Романчук. Неодноразово це питання порушувалося на засіданні палати послів. Останню крапку було поставлено в березні 1892 р., коли в Галицькому сеймі відбулося обговорення клопотання посла Дем'яна Савчака про необхідність відкриття української гімназії в одному з міст – Чорткові, Бучачі або Коломиї. Рішення сейму було таким: “Вказаним місцем для оснований такої гімназії є Коломия. За тим промовляє не лише заява Коломийської ради повітової і географічне положенє, але також та обставина, що в тім місті є польська гімназія, отже, молодіж польська і руська буде мати нагоду пов'язати взаємні, а дуже пожадані відносини”²⁶.

Галицький крайовий сейм дозволив заснування української гімназії в м. Коломия у квітні 1892 р.²⁷ Наприкінці весни 1892 р. громада міста делегувала до австрійського цісаря депутацію з проханням надати державне фінансування для української “нижчої” гімназії²⁸. Під час зустрічі з коломийською делегацією у м. Відень три міністри вказали, що видатки на утримання української гімназії необхідно спочатку закласти в майбутній бюджет, тому державне утримання закладу освіти на 1892–1893 н. р. відтермінувалося²⁹.

З труднощами відкривалася українська гімназія у м. Коломия. Жителі міста за кілька тижнів до її відкриття 1 вересня 1892 р. навіть підготували інтерпеляцію до центральних органів влади щодо перешкод у фінансуванні та відкритті закладу освіти³⁰. Також на перепоні стали низка бюрократичних заходів, пов'язаних зі вступними іспитами дітей, антиагітаційна робота окремих представників української інтелігенції москвофільського спрямування про можливе введення фонетичного правопису в новоствореному навчальному закладі, що вважалося неприпустимим, та перестороги керівництва польської гімназії міста щодо відкриття українського освітнього закладу³¹. До того ж, станом на початок вересня 1892 р., було прийнято заяви лише чотирьох батьків, які виявили бажання навчати дітей в українській гімназії. Тому українські послы Ю. Романчук і Т. Окуневський передали скаргу української громадськості м. Коломия віцепрезиденту крайової шкільної ради Бобжинському про незадовільний стан в організації відкриття навчального закладу. Останній звернувся до крайового інспектора Івана Левицького, щоб той усунув будь-які перешкоди в організації відкриття української гімназії в м. Коломия³². Завдяки І. Левицькому справу було врегульовано на користь українців. За час його перевірки зголосилися навчатися в українській гімназії 37 дітей³³.

Поступове заснування української гімназії означало формування спочатку українських класів при польській середній школі й відкриття окремого навчального закладу після повної укомплектації восьми класів³⁴. Прийнято рішення, що набір учнів до першого класу української гімназії відбувався у стінах польської гімназії і це вважалося на певний період часу як “паралельний клас” польськомовного закладу освіти³⁵. Проте українська громада міста від початку

²⁶ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944... С. 7–8; Монолатій І. Цісарська Коломия. 1772–1918 ... С. 142–143; Даниш Н. Нарис історії ц. к. гімназії з рускою викладною мовою в Коломиї від її основаня 1892/3 до 1911/12 року ... С. 11–12.

²⁷ Про бесѣды посла д-ра Антоневи́ча при дебатахъ надъ бюджетомъ въ соймѣ. (Дальше.). *Дѣло*. 1892. 24 вересня (6 жовтня). Ч. 215. С. 2.

²⁸ Громада мѣста Коломыѣ высылает до цѣсаря депутацію зъ просьбою о перенятыє низшої гімназії въ Коломыи на кошты державні. *Дѣло*. 1892. 2 (14) мая. Ч. 99. С. 3. Рубр.: Новинки.

²⁹ Голосъ зъ провинції въ справѣ высказу гр. Таффого “die ruthenische Hausfrage” и рускои гімназії въ Коломыи. *Дѣло*. 1892. 9 (21) мая. Ч. 105. С. 1.

³⁰ Интерпеляція до Выс. ц. к. правительства. *Дѣло*. 1892. 13 (25) серпня. Ч. 182. С. 1.

³¹ Про бесѣды посла д-ра Антоневи́ча при дебатахъ надъ бюджетомъ въ соймѣ. (Дальше.) ... С. 2; Зъ Коломыѣ. (Ще де-ще про руску клясу гімназіяльну.). *Дѣло*. 1892. 25 вересня (7 жовтня). Ч. 216. С. 2. Рубр.: Дописи “Дѣла”.

³² Въ справѣ коломыйскои рускои гімназії одержали мы зъ Коломыѣ таке письмо, написане 13 н. ст. вересня ... *Дѣло*. 1892. 4 (16) вересня. Ч. 200. С. 1.

³³ Зъ Коломыѣ. (Ще де-ще про руску клясу гімназіяльну.) ... С. 2.

³⁴ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944 ... С. 10.

³⁵ Про бесѣды посла д-ра Антоневи́ча при дебатахъ надъ бюджетомъ въ соймѣ. (Дальше.) ... С. 2; Про руску гімназію въ Коломыи подає ... *Дѣло*. 1892. 23 падолиста (5 грудня). Ч. 264. С. 3. Рубр.: Новинки.

ставила собі за мету побудувати власне приміщення для новоствореної гімназії³⁶. Щоправда, це на перших порах було складно зробити. Наприкінці 1893 р. міська рада навіть пропонувала передати частину свого приміщення для навчання дітей української гімназії³⁷.

Відкриття української гімназії в м. Коломия 21 вересня 1892 р. розпочалося урочистим богослужінням у парафіяльній церкві, яке вів о. І. Коблянський. Після богослужіння усі перешли до гімназійного будинку, де у святково облаштованій залі гостей привітав директор польської гімназії Юзеф Скупневич, який зачитав декрет австрійського монарха про відкриття української гімназії. До першого “паралельного” класу української гімназії вписалося 40 українських і один польський школяр³⁸.

Після завершення урочистого дійства депутація українців склала через коломийського старосту подяку австрійському цісареві Францу Йосифу I за заснування “в столиці Покуття” української гімназії. У привітальному слові Т. Окуневський подякував австрійському монарху за відкриття української гімназії у м. Коломия і кафедри історії України у Львівському університеті та просив старосту, щоб воля монарха щодо самостійності української гімназії виконувалася. Староста запевнив, що всі приписи влади щодо діяльності українського навчального закладу будуть дотримуватися³⁹.

У січні 1893 р. відбулася перша “класифікація” (виставлені проміжні підсумкові оцінки. – А. К.) учнів першого класу української гімназії в м. Коломия. Із 40 школярів чотири були удостоєні відзнакою, 26 отримали першу, 8 другу і 2 третю “клясу”. Незадовільними виявилися результати навчання 25 % учнів, що вважалося найменшим показником з усіх сполучених класів польської гімназії⁴⁰.

У середині липня 1893 р. відбулася підсумкова атестація учнів першого класу української гімназії в м. Коломия. Із 40 школярів троє удостоїлися відзнаки, 24 отримали першу, 13 другу і третю “клясу”. На наступний навчальний рік до першого класу подали заявку 29 дітей⁴¹.

Доволі складним виявився набір учнів до першого класу української гімназії влітку 1894 р. За спостереженнями тогочасного невідомого нам очевидця, дописувача газети “Діло”, через слабку поінформованість жителів краю про існування українського закладу освіти та агітацію з боку представників польської національності, у середині липня до української гімназії подали заявку на навчання 30 дітей, а до польської – аж 70⁴².

Зауважимо, що в перші роки українські класи перебували під безпосереднім керівництвом директора польської гімназії Ю. Скупневича. Проте 6 липня 1894 р. Міністерство освіти у м. Відень призначило вчителя Станиславівської польської середньої школи Софрона Недільського управителем українських класів⁴³. Завдяки його старанням, планувалося впровадження “підготовляючої кляси” (підготовчих курсів), де мали готувати дітей для вступу до

³⁶ Зь Коломыѣ. (Вѣдозва до Русинѣвъ въ справѣ рускои гімназіи коломыйскои.). *Дѣло*. 1892. 19 (31) жовтня. Ч. 236. С. 3. Рубр.: Дописи “Дѣла”.

³⁷ Рада мѣска въ Коломыи заходить ся вже вѣдъ довшого часу ... *Дѣло*. 1893. 30 грудня (11 сѣчня 1894). Ч. 291. С. 3. Рубр.: Новинки.

³⁸ В. Р. Отворенъе рускои паралельной клясы при гімназіи въ Коломыи. (Письмо зь Коломыѣ). *Дѣло*. 1892. 10 (22) вересня. Ч. 204. С. 1; Зь Коломыѣ. (Ще де-ще про руску клясу гімназіяльну.) ... С. 2.

³⁹ Отворенъе рускои паралельной клясы при гімназіи въ Коломыи. *Дѣло*. 1892. 11 (23) вересня. Ч. 205. С. 2.

⁴⁰ Перша клясифікація ученикѣвъ I-ои рускои гімназіяльної клясы въ Коломыи выпала ось-якъ ... *Дѣло*. 1893. 23 сѣчня (4 лютого). Ч. 18. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁴¹ Клясифікація ученикѣвъ I. клясы рускои гімназіи въ Коломыи ... *Дѣло*. 1893. 12 (24) липня. Ч. 153. С. 2. Рубр.: Новинки.

⁴² Б...чь, правдолюбъ. Зь Коломыйщины. (Товариство літературно-драматичне. – Вписы до рускои гімназіи. – Потреба института для ученикѣвъ.). *Дѣло*. 1894. 7 (19) липня. Ч. 150. С. 2. Рубр.: Дописи “Дѣла”.

⁴³ П. Софронъ Недѣльскій, професоръ гімназіи станиславѣвскои, перенѣсь ся вже сими днями до Коломыи ... *Дѣло*. 1894. 16 (28) серпня. Ч. 182. С. 3. Рубр.: Новинки; Въ справѣ рускои гімназіи въ Коломыи ... *Дѣло*. 1894. 17 (29) серпня. Ч. 183. С. 1. Рубр.: Новинки.

навчального закладу. Навчання на підготовчих курсах розпочалося 7 вересня 1894 р. і викладалися такі предмети: релігія, німецька, руська (українська), польська мови, математика, каліграфія. Діти, які пройшли ці курси (замість необхідного навчання в останньому четвертому класі народної школи), могли навчатися у першому класі гімназії без вступного іспиту⁴⁴.

Незважаючи на певні перешкоди набір дітей до української гімназії у 1894–1895 н. р. виявився успішним. На підготовчі курси вписалося 22 школярів, до першого класу – 49, до другого – 34, а до третього – 22. Разом 127 учнів⁴⁵.

У 1896–1897 н. р. в українській гімназії м. Коломия навчалось: у підготовчому класі – 29 учнів, у першому, другому, третьому, четвертому і п'ятому класі відповідно 60, 47, 32, 32 і 29 школярів. Загалом здобували освіту 229 учнів⁴⁶.

Станом на осінь 1898 р., в українській гімназії навчалися: у підготовчому класі – 31 учень, у першому – 64, у другому – 44, у третьому – 34, у четвертому – 20, у п'ятому і шостому класах – по 19. Разом здобували освіту 231 школяр⁴⁷.

У 1898–1899 н. р. здобували освіту 285 учнів. Посеред навчання забрали документи 41 школяр (14,4 %). Отже, навчальний рік закінчили 244 учні підготовчого курсу і семи класів (підготовчий курс закінчили 30 школярів, з першого по сьомий клас відповідно закінчили 52, 42, 30, 31, 20, 20 і 19 учнів). Це було на 18 учнів більше, ніж у попередньому 1897–1898 н. р. Шість учнів було прийнято на навчання з інших гімназій краю⁴⁸. За національною належністю здобували освіту 243 українських (242 греко-католицького і один латинського обряду) та один польський (латинського обряду) учні. За місцем проживання родичів в українському закладі освіти навчалось 45 учнів з м. Коломия, 43 з Коломийського, 41 зі Снятинського, 26 з Косівського, 21 з Городенківського, 14 з Печеніжинського, 9 із Заліщицького, по 7 з Надвірнянського і Буцацького повітів. Решта 31 школяр виявилися вихідцями з інших повітів Східної Галичини та Буковини. В українських класах гімназії здобували освіту діти селян (98), священників (57), народних учителів (35), міщан і ремісників (19), нижчих урядовців і “публічних слуг” (по 11), вищих урядовців (7), купців і зарібників (підприємців. – А. К.) (по 3)⁴⁹. 16 учнів з 244 закінчили гімназію на відмінно, а 25 отримали “другий або третій степінь”. Працювало 16 педагогів, з яких сім професорів, викладали обов'язкові предмети⁵⁰.

Спостерігалось скорочення кількості школярів в українській гімназії. Серед причин цього явища: обов'язкова вимога про оплату навчання у розмірі 20 зр. для слабших учнів першого класу і підготовчого курсу та нерівномірна система якості викладання предметів у народних школах та в гімназії. Після завершення 1898–1899 н. р. гімназію залишили дев'ять випускників третього класу. В окремих класах зустрічалися учні старшого віку. Так, у першому класі навчалось 12 учнів, яким виповнилося 15 років, у другому – двоє учнів по 18 років, у третьому – один учень мав 19 років, у п'ятому – один учень мав 21 рік, а у шостому і сьомому класах відповідно один і два учні, яким було 22 роки. Ця “аномалія” спричинена низьким рівнем викладання у народних школах. Учителі нижчих закладів освіти краю під тиском шкільних інспекторів змушені були знижувати рівень інтелектуального розвитку дітей, забиваючи їм у голову “porąwnnem wyrażaniem się po polsku” (правильно вимовляти на польській мові. – А. К.)⁵¹.

⁴⁴ Х. До вѣдомости Коломыйщины. *Дѣло*. 1894. 1 (13) серпня. Ч. 171. С. 1–2; Вѣ Коломыи – якъ намъ зъвѣдтамъ доносятъ ... *Дѣло*. 1894. 19 (31) серпня. Ч. 185. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁴⁵ До руской гимназiи въ Коломыи вписало ся учениковъ ... *Дѣло*. 1894. 2 (14) вересня. Ч. 197. С. 2. Рубр.: Новинки.

⁴⁶ До руской гимназiи въ Коломыи записало ся на сей рѣкъ шкѣльный ... *Дѣло*. 1896. 26 серпня (7 вересня). Ч. 191. С. 2. Рубр.: Новинки.

⁴⁷ Ревуха А. Зъ Коломыѣ пишуть намъ. (Рускi “паралельки” въ Коломыѣ). *Дѣло*. 1898. 30 вересня (12 жовтня). Ч. 217. С. 1. Рубр.: Письма зъ краю.

⁴⁸ Ц. к. гимназiя въ Коломыи въ 1899 роцѣ шкѣльнѣмъ. *Дѣло*. 1899. 18 (30) вересня. Ч. 209. С. 1.

⁴⁹ Там само. С. 1–2.

⁵⁰ Уланчукъ. Де-що про теперѣшний станъ русскихъ паралельныхъ класъ въ Коломыи. (Письмо зъ Коломыйщины). *Дѣло*. 1899. 6 (18) липня. Ч. 148. С. 1.

⁵¹ Уланчукъ. Де-що про теперѣшний станъ русскихъ паралельныхъ класъ въ Коломыи. (Письмо зъ Коломыйщины). *Дѣло*. 1899. 6 (18) липня. Ч. 148. С. 1.

На початку 1899–1900 н. р. здобували освіту 315 учнів, з яких 74 записалися до першого класу⁵². У 1900–1901 н. р. до “приготовляючого” класу української гімназії в м. Коломия вписалося 36 учнів, у I класі у двох відділах навчалося 93 школярі, у II класі – 58, у III класі – 50, у IV класі – 27, у V класі – 32, у VI класі – 26, у VII класі – 21, у VIII класі – 19 учнів. Разом навчалося 362 школярі⁵³.

Станом на вересень 1901 р., до української гімназії в м. Коломия записалося учнів: до “приготовляючого” класу – 39, I класу – 106 (у двох відділах), II класу – 74 (у двох відділах), III класу – 60, IV класу – 45, V класу – 29, VI класу – 31, VII класу – 23, VIII класу – 19. Разом 426 школярів⁵⁴.

З початком 1902–1903 н. р. до української гімназії в м. Коломия вперше на платну форму навчання вписалося п’ять дівчаток (“приватисток”). Навчання для них мало розпочатися 10 вересня 1902 р.⁵⁵ За період 1902–1912 рр. до української гімназії в м. Коломия вписалося 53 дівчини, які навчалися на правах екстернів і після кожного півріччя складали екзамен. Із 1912 р. дівчат дозволено приймати до гімназії як “госпітанток” (могли відвідувати уроки, але не опитувалися і не атестувалися разом з хлопцями, а складали екзамени за кожен клас. – А. К.). Рескриптом Міністерства віросповідань і освіти від 19 вересня 1913 р. № 35785 максимально допустимою кількістю “госпітанток” визначено 10 % від загального числа учнів у класі⁵⁶.

З початком 1906–1907 н. р. в українській гімназії м. Коломия навчалися: у підготовчому класі 47 учнів, у I класі (а+б) 185 учнів, II класі (а+б) 105, III класі (а+б) 90, IV класі (а+б) 97, V класі (а+б) 81, VI класі 69, VII класі 77 і VIII класі 34 школярів. Разом 705 учнів. Крім того, вписалося на навчання ще 12 “приватистів”. Отож, загальна кількість школярів становила 717⁵⁷.

Не вдаючись до представлення подальшої розлогої статистики кількості учнів, які навчалися в українській гімназії м. Коломия, лише подамо відомості динаміки зміни числа учнів з 1907 до 1914 р. на час закінчення навчального року, опубліковані М. Кочержук: 1907–1908 н. р. – 692 учнів (з них 10 екстернів (“приватистів”)), 1908–1909 н. р. – 725 (15); 1909–1910 н. р. – 725 (15); 1910–1911 н. р. – 695 (10); 1911–1912 н. р. – 530 (5)⁵⁸.

Як уже раніше зазначалося, у 1900–1901 н. р. I клас мав два відділи, а 1908–1909 н. р. – I клас поділено на чотири відділи (по 53, 50, 42, 37 учнів), II-й – на три, а III–VII мали по два відділи. Середнє число дітей у кожному відділі становило близько 45, а найбільше – по 73 учні – навчалося у двох перших класах 1905–1906 н. р.⁵⁹.

У перші роки існування української гімназії були проблеми з облаштуванням дітей у класних приміщеннях. Перший український “паралельний” клас Ю. Скупневич примістив в одній з незайнятих класних кімнат польської гімназії, будівля якої на вул. Міцкевича, 3 була власністю громади міста. Для другого “паралельного” класу в 1893–1894 н. р. виділено кімнату гімназійного завгоспа (терціана). Наступні класи розташовували частково у звільнених кімнатах польської гімназії, а частково – у приватних будинках неподалік, де дуже часто були зовсім невідповідні умови (навчання у них відбувалося тоді, коли “лекціям акомпанують кури, качки та гук від тріпання диванів і хідників у каменицях. Рай та й годі!”⁶⁰)⁶¹.

⁵² Письмо зь Коломыи. (“Народный Дѣмъ” вь Коломыи. – Рускї паралельки гімназїи и школы народной. – Просвѣтно-економичне вѣче філіи “Просвѣты” вь Коломыи. – Забавный дописуватель “Галичанина”). *Дѣло*. 1899. 18 (30) грудня. Ч. 283. С. 2.

⁵³ Про руску гімназію вь Коломыи пишуть намъ ... *Дѣло*. 1900. 18 вересня (1 жовтня). Ч. 210. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁵⁴ До руской гімназїи в Коломыи вписалось сего року ... *Дѣло*. 1901. 13 (26) вересня. Ч. 206. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁵⁵ Дівчата в гімназїи ... *Дїло*. 1902. 24 серпня (6 вересня). Ч. 188 і 189. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁵⁶ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944 ... С. 48–49.

⁵⁷ Фреквенция учеників в рускїй гімназїи в Коломиї. *Дїло*. 1906. 6 (19) вересня. Ч. 190. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁵⁸ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944 ... С. 47.

⁵⁹ Кочержук М. Гімназїи українські. Українська державна чоловіча гімназія в Коломиї ... С. 59.

⁶⁰ Олегъ Сатирь. Зь Коломыѣ. (Зь новымъ рокомъ шкѣльнымъ. – Выгоды руской гімназїи “pod jednymъ dachem”. – Руска школа мѣска). *Дѣло*. 1900. 25 вересня (8 жовтня). Ч. 216. С. 1. Рубр.: Письма зь краю.

З дописів газети “Діло” кінця XIX ст. дізнаємося про непридатність класних приміщень для навчання учнів. Коридор закладу освіти був темний, не вистачало “свіжого” повітря. Кабінет директора, конференційний зал, кімната для викладачів, дві бібліотеки для учителів та учнів, фізичний і природничий кабінети фактично знаходилися в одній залі, недалеко від туалету (“Маленька канцелярія управителя руських паралельок була zarazом залом конференційною, бібліотекою, кабінетом зоологічним, ботанічним, мінеральогічним, фізикальним і т. д. Словом – уся Русь тиснулася сердешна мов оселедці у бочці”⁶²). Кабінет першого класу, де навчалося 64 учні, теж був примкнутий до туалету. Через брак класних приміщень перший і другий класи української гімназії, де навчалися відповідно 64 і 44 учні, не були поділені на два відділи⁶³. Невідомий дописувач цієї газети так охарактеризував стан класних приміщень, де навчалися учні перших класів гімназії: “В клясах задуха, а при тім зимно. Палити в пічках багато не можна, бо лавки припираються до пічок, тому учні мусять сидіти годинами у плащах і в тих самих плащах повертатися додому”⁶⁴.

Отже, перші роки існування українських класів “паралельної” гімназії були дуже важкими і для учнів, і для вчителів – перш за все через відсутність відповідного приміщення.

3 вересня 1900 р. відбулося урочисте відкриття нового приміщення української гімназії в м. Коломия⁶⁵, яке фактично було добудовою до вже існуючої споруди. Воно примикало до польської, утворюючи разом з нею єдиний комплекс. Мирослава Кочержук стверджує, що хоча зовні будівля виглядала одним цілим, усередині дві школи були відокремлені стінами й ніякого контакту між їхніми учнями в приміщенні бути не могло. Українська гімназія мала свій окремий вхід з вулиці Гімназійної, тож і адреса її інша – вул. Гімназійна, 2. У новій будівлі були просторі та високі кімнати, більшість з яких, однак, мало освітлені, бо вікнами були спрямовані на північ⁶⁶.

З 1906–1907 н. р., у зв’язку зі збільшенням кількості учнів, дирекція змушена була знову розмістити декілька класів у орендованих приміщеннях неподалік гімназії. У головному корпусі було вісімнадцять навчальних аудиторій та сім орендовано. У жовтні 1908 р. добудовано ще одну кімнату. Мирослава Кочержук висловлює припущення, що призначення існуючих приміщень чи то для класних кімнат, чи для службових або інших цілей час до часу змінювалося⁶⁷.

Територія обох гімназій була оточена огорожею і простягалася від вул. Міцкевича до вул. Замкової, яка обгинала гімназійне подвір’я зі сходу та півдня, та до вул. Гімназійної з північної сторони. Ворота знаходилися біля українського корпусу з боку вул. Гімназійної. І польська, і українська гімназії мали ще й додатковий вхід з подвір’я. Поблизу польської гімназії була окрема будівля, де містився спортивний зал⁶⁸.

Не вдаючись до детальної характеристики освітнього процесу та навчальної програми української гімназії, лише скажемо, що остання була побудована за аналогією до польської і відповідала типу закладу – класичному. Програма складалася з обов’язкових і надобов’язкових предметів, які при вступі в гімназію учні обирали за бажанням. До обов’язкових предметів належали: релігія, польська, українська, латинська, німецька та грецька мови, історія, географія, математика, природознавство, фізика, хімія, психологія, а згодом пропедевтика філософії⁶⁹.

⁶¹ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломійі 1892–1944 ... С. 13–14.

⁶² Молодык. Зъ Коломыѣ пишуть намъ о тамошныхъ рускихъ паралелькахъ гімназіи ... *Дѣло*. 1899. 23 вересня (5 жовтня). Ч. 213. С. 2. Рубр.: Письма зъ краю.

⁶³ Ревуха А. Зъ Коломыѣ пишуть намъ. (Рускѣ “паралельки” въ Коломыѣ) ... С. 1.

⁶⁴ Письмо зъ Коломыи. (“Народный Дѣмъ” въ Коломыи. – Рускѣ паралельки гімназіи и школы народнои. – Просвѣтно-економичне вѣче філіи “Просвѣты” въ Коломыи. – Забавный дописуватель “Галичанина”) ... С. 2.

⁶⁵ Въ Коломыи вѣдбуло ся дня 3 с. м. торжественнее отворене руской гімназіи ... *Дѣло*. 1900. 26 серпня (8 вересня). Ч. 193. С. 3. Рубр.: Новинки; Кобринська М. Українське шкільництво в Коломійі ... С. 87–88.

⁶⁶ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломійі 1892–1944 ... С. 14–15.

⁶⁷ Там само. С. 15.

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ Там само. С. 18.

На жаль, не всі вчителі в Коломийській гімназії викладали українською мовою. Зокрема, учитель рисунків Б. Гоф кілька років вів заняття польською мовою. Патріотично налаштована українська інтелігенція м. Коломия була обурена цим і риторично запитувала, чи могла б щось подібне вчинити крайова шкільна рада стосовно польської чи німецької гімназії. Також в українській гімназії не вистачало шкільних підручників, частина з них були застарілими для викладання у закладі освіти⁷⁰.

На перших порах функціонування української гімназії з боку польської адміністрації закладу спостерігалось упереджене ставлення до українських педагогів. Так, на початку 1899 р. український вчитель Корнило Полянський з нагоди ювілею австро-угорського монарха Франца Йосифа I був нагороджений золотим Хрестом заслуги з короною за його віддану педагогічну працю. Замість урочистого нагородження перед педагогічним колективом та учнями “паралельної” (української) гімназії польський директор Ю. Скупневич закликав приватно до себе К. Полянського в робочий кабінет і передав відзнаку: “Тож тим більше всі тут дивуються, для чого п. Скупневич збув так проф. Полянського? – чи тут грала ролю яка злість, чи зависть, чи що? Розуміється, факт той викликав не тільки в гімназії, але й в широких колах міста глибоке засмучення”⁷¹.

Щороку українська гімназійна молодь відзначала всі важливі пам’ятні дати та ювілеї цісарського дому богослужіннями, концертами та промовами. З 1900 р. українські гімназисти вшאוували роковини смерті Т. Шевченка. Гімназія стала місцем зустрічі з відомими діячами.

14–15 лютого 1900 р. українську гімназію у м. Коломия відвідав єпископ Станиславівської єпархії ГКЦ Андрей Шептицький. Ієрарх відслужив літургію для учнів у місцевій церкві, а під час великого богослужіння виголосив для парафіян довгу промову. Перед від’їздом Андрей Шептицький звернувся з палким виступом до старшокласників, наголосивши, що “кожен з них повинен старатися, щоб наука і етика Христа була «двигнемем» для нього самого і для багатьох”⁷².

Через шість років, 23 жовтня 1906 р., подібну авдієнцію до гімназії здійснив єпископ Станиславівської єпархії ГКЦ Григорій Хомишин. Директор Софрон Недільський спочатку запросив його до канцелярії і звернувся з вітальним словом та представив усіх учителів. Після цього вже в залі, де зібралися учні старших класів, єпископа привітали піснею гімназійний хор і промовою представник учнівської молоді. Коротка зустріч завершилася зверненням Владики до гімназистів і “Многоліттям” у виконанні хору⁷³.

11 січня 1912 р. учні гімназії мали честь зустрічатися з Іваном Франком, який приїжджав до м. Коломия на запрошення професора гімназії Леонтія Кузьми для виступу перед коломиїськими гімназистами зі своєю поемою “Мойсей”. У спогадах тодішній гімназист Василь Косташук писав про цю незабутню зустріч так: “В залі (Каси ощадності. – А. К.) настала така тиша, що здавалося, ніби там нікого немає. Франко читав тихим голосом, але кожне слово чути було чітко. Напоєно воно було такою силою почуття, що западало глибоко в наші серця. Хвилювання слухачів, що виявлялось сльозами на очах, переливалось час від часу в гучні оплески. Коли Франко закінчив читати, оплескам і вигукам «слава» не було меж. Заворожені і схвилювані, вертались ми додому, горді, що ще на порозі свого свідомого життя мали щастя бачити і чути свого Прометей”⁷⁴.

17 квітня 1912 р. гімназія взяла участь в урочистій зустрічі архикнязя Кароля Франца Йосифа та його дружини Зити. Учні вишикувалися на Ринку (тепер площа Відродження) й вітали престолонаступника хвальними вигуками, а гімназійний оркестр заграв народний гімн⁷⁵.

⁷⁰ Въ коломиїскѣй гимназіи рускѣй ... *Дѣло*. 1897. 7 (19) сѣчня. Ч. 4. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁷¹ Зъ Коломыѣ пишуть намъ ... *Дѣло*. 1899. 24 лютого (8 марта). Ч. 43. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁷² Зъ Коломыѣ. (“Надуване” тутешной руской публики Поляками. – Візита Еп. Шептицкого въ коломиїскѣй гимназіи). *Дѣло*. 1900. 5 (17) лютого. Ч. 28. С. 2–3. Рубр.: Письма зъ краю.

⁷³ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944 ... С. 50.

⁷⁴ Там само. С. 50–51.

⁷⁵ Будучий наслідник престолоа в Галичині. *Діло*. 1912. 20 (7) цвѣтня. Ч. 88. С. 5; Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944 ... С. 51.

Учні української гімназії у м. Коломия не були байдужими до суспільно-політичного життя – як могли, реагували на ті чи інші події місцевого та загальнокрайового рівня без вказівки чи розпоряджень керівництва, а інколи всупереч ним. Зокрема, влаштовували своєрідні акції протесту, або, навпаки, підтримки, організовано покидаючи під час лекцій стіни гімназії і згуртованим походом крокуючи вулицями міст.

Часто протестні акції гімназистів відбувалися навколо організації проведення заходів з нагоди вшанування пам'яті Тараса Шевченка. На початку 1902 р. стався конфлікт між українськими гімназистами і шкільними властями з приводу концертної зали для організації шевченківських вечорниць. Якщо попередніми роками подібні заходи проводилися у просторій залі товариства “Сокіл”, то цього року місцева шкільна влада зобов'язала організовувати вечорниці в новозбудованому гімназійному приміщенні. Однак ця невелика за розміром зала виявилася не придатною для проведення мистецьких заходів, оскільки важко було примістити багато глядачів, а “неможливий воздух із-за великого натовпу впливав крайно некорисно на хори та інструменти, яких спів чи грає зовсім природно виходили без порівняня слабше, як би се стало ся на свободнійшій просторі”. Тіснота і духота у цьому гімназійному приміщенні не дозволяли якісно провести концерт та інші подібні культурно-мистецькі заходи учнівської молоді коломийської гімназії⁷⁶.

6 квітня 1902 р. учні української гімназії в м. Коломия у будинку товариства “Сокіл” організували чергові Шевченківські вечорниці⁷⁷. Однак цей культурно-мистецький захід так і не був проведений у зв'язку з тим, що на той день був призначений концерт, підготовлений польсько-українським комітетом з нагоди 25-річчя перебування на троні Папи Римського Лева XIII. Це спричинило величезну хвилю невдоволення з боку учнів української гімназії, які готувалися провести свій мистецький захід з нагоди вшанування 41-х роковин смерті Тараса Шевченка. Увечері 6 квітня гурток з кільканадцяти учнів та двох «академиків», випускників гімназії влаштували “прикру і доганну демонстрацію” щодо директора і вчителів української гімназії, які відклали проведення Шевченківського концерту. На розі вулиць у середмісті Коломиї, де знаходилися Каса ощадності й Український народний дім, окремі учні привітали директора і вчительський колектив окликами “хрунь”. Коли ж один вчитель пішов у сторону тих, хто це слово кричав, “демонстранти” повтікали, окрім двох випускників гімназії (“академиків”). Звичайно, після прикрого інциденту в гімназії розпочалося слідство. З приводу цього вчитель української гімназії В. І. Масляк бідкався, що за час роботи він навчився лише глибокої пошани й пошани до праці й самопожертвування, тому не очікував такого вчинку від вихованців гімназії⁷⁸.

На сторінках свого щоденника майбутній композитор і театральний діяч, а в той час молодший гімназист Ярослав Барнич детально описав страйк, що організували гімназисти-старшокласники 25 березня 1910 р. через несподівану заборону запланованого Шевченківського концерту в Касі ощадності. Викликає подивування, як за лічені хвилини вся гімназія, всупереч наказу директора й професорів, була вишикувана в колони по шість учнів у ряду, а учасники оркестру встигли прихопити з собою інструменти й супроводжували ходу “Маршем соколів”. Коли перша колона наблизилася до ратуші, остання лише виходила з підвір'я. Дисципліна й порядок були взірцевими, тому поліція не втручалася, а деякі перехожі знімали капелюхи і вигукували: “Славно, хлопці!”. Тричі обійшовши Ринок, страйкарі вирушили вулицями Ягеллонською (тепер проспект В. Чорновола) та Франца Йосифа (тепер бульвар Лесі Українки) до міського парку, де виступали з промовами старші гімназисти. Потім усі розійшлися додому⁷⁹.

⁷⁶ Конфлікт на тлі Шевченкових вечорниць виринув між молодіжню рускої гімназії в Коломиї а шкільними властями ... *Додатокъ до чч. 19 и 20 “Дѣло”*. 1902. 24 сѣчня (6 лютого). Ч. 19 и 20. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁷⁷ Молодіж рускої гімназії в Коломиї устроює ... *Дѣло*. 1902. 22 марта (4 цвѣтня). Ч. 67. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁷⁸ Масляк В. І. Учителі і ученики (Допись з Коломиї). *Дѣло*. 1902. 11 (24) цвѣтня. Ч. 83. С. 2–3.

⁷⁹ Барнич Я. З карток старого щоденника ... С. 80–87; Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944 ... С. 51–52.

11 березня 1911 р. молодь української гімназії організувала й провела страйк з приводу того, що Краєва шкільна рада не визнала цей день вільним від науки у зв'язку з 50-літтям смерті Т. Шевченка. Цей страйк, що дістав назву “шевченківський”, тривав дві години й теж являв собою організований похід вулицями міста, супроводжуваний українськими піснями. Закінчився гімном “Ще не вмерла Україна”, виконаним учнями перед Українським Народним домом⁸⁰.

Патріотично налаштовані українські гімназисти виступали проти всього москвофільського, що могло заповнити стіни навчального закладу. Особливо цей протест набув розмаху після їхнього протистояння з греко-католицьким священником Миколою Семенівим, який “з церковної провідниці кричав до «щирих русинів», щоб вони не допускали «українчиків» до своїх Товариств і не посилали своїх дітей до українських шкіл, бо українські школи – це «твір диявола»”⁸¹.

У 1903 р. о. М. Семенів звинуватив учнів української гімназії в м. Коломия, що вони по церквах міста глузували над усім сакральним, порівнював їх із “розбійниками” опришків О. Довбуша, котрі займалися шкідливими звичками (куріння) та ін.⁸² Також цей священник у своїх церковних проповідях і розмовах поширював інформацію, що викладачі (“професори”) української гімназії розповсюджували серед своїх учнів політичну агітацію та атеїстичні ідеї. Поляки і москвофіли після цього поширили погослки по місту, що “розженуть професорів руської гімназії на різні сторони”⁸³.

Своєю чергою, вихованці бурси св. Архистратига Михаїла, учні української гімназії м. Коломия відмовлялися слухати промови і виступи (“небилиці”) о. М. Семеніва і В. Дудикевича про російського царя-“батьошку”: “Ой бідний отче Семйоноф, всему буває кінець, а навіть довготерпеливості руских овечок, хочби вони і не були «українцями»”⁸⁴. На початку вересня 1905 р. члени загальних зборів москвофільського товариства імені М. Качковського під час урочистої ходи вулицями міста Коломиї намагалися спровокувати на конфлікт учнів української гімназії, які в цей час повз них співали національні патріотичні пісні. Однак москвофілам не вдалося скомпрометувати учнівську молодь. Невідомий дописувач газети “Діло” вважав, що головними ініціаторами конфліктної ситуації стали все ті ж москвофіли – священник о. М. Семенів і адвокат В. Дудикевич⁸⁵.

Мали місце страйки місцевих українських гімназистів під час передвиборчих баталій, коли було вбито українського патріота Марка Каганця (1908 р.) та з приводу відчайдушного вчинку Мирослава Січинського – вбивства намісника Галичини українофоба графа А. Потоцького (квітень 1908 р.). За організацію таких акцій зазвичай декількох старшокласників виключали з гімназії, але це не зупиняло гімназистів, і вони знову й знову доступними їм засобами обстоювали свою позицію. Молодші переймали від старших бажання не бути байдужими, не стояти осторонь суспільного життя. З цього приводу О. Гнатчук згадував: “Так крок за кроком, не дивлячись на репресії, ... студенти нашої гімназії гартувалися в солідарності з ходом політичних подій. Дух національного пробудження й патріотизму знаходив у нашому середовищі хороший ґрунт”⁸⁶.

Попри загальноприйняту взаємоповагу викладачів та учнів, тактовність у звертанні, гімназисти інколи здатні були на недостойну поведінку. Це було передусім пов'язано з вимогливістю викладачів. Так, колишній учень гімназії Іван Прокопів згадує, що коли вчитель

⁸⁰ Кочержук М. Гімназії українські. Українська державна чоловіча гімназія в Коломиї ... С. 60.

⁸¹ Каратницька-Фодчук С. Перед шістдесят роками в Коломиї ... С. 33–34.

⁸² О. Гумористична проповідь. З Коломиї пишуть нам ... *Діло*. 1903. 6 (19) лютого. Ч. 29. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁸³ Кирина Семйонова і москвофілів. З Коломиї пишуть нам ... *Діло*. 1903. 28 лютого (13 марта). Ч. 48. С. 2. Рубр.: Новинки.

⁸⁴ Р. Г. Атец Семйоноф при органах. З Коломиї пишуть нам ... *Діло*. 1903. 12 (25) лютого. Ч. 34. С. 3. Рубр.: Новинки.

⁸⁵ Москвофільська напасть. *Діло*. 1905. 29 серпня (11 вересня). Ч. 193. С. 2. Рубр.: Новинки.

⁸⁶ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944 ... С. 52–53.

німецької мови Лаврів сердився на когось із гімназистів, то говорив німецькою мовою: “Menschen, Menschen, ich werde euch zerreißen” (Люди, люди, я вас розірву)⁸⁷. Суворість деяких професорів і прагнення справедливості інколи призводили до непродуманих і навіть жорстоких вчинків учнів. Так, Олекса Гнатчук описує, як гімназисти бойкотували уроки одного з викладачів: “... коли такий «лютий звір» заходив на урок у клас, студенти мовчки виходили з класу, а коли виходив він – студенти заходили”. Інколи серед ночі у вікна спальні суворого професора летіло каміння. За споминами того ж таки О. Гнатчука, ганебним явищем у гімназії було стеження за поведінкою учнів навіть поза школою і під час канікул донощиками, теж учнями, так званими фагасами⁸⁸.

У березні 1903 р. рішенням шкільної крайової ради було розпущено четвертий клас української гімназії лише за те, що кілька його учнів побили свого товариша Николюка, який проживав у москвофільській бурсі св. Архистратига і вважався одним із “Семенівсько-Дудикевичівських донощиків”. Однак цей “тяжко побитий” учень через кілька днів повернувся цілком здоровий до школи. А ще через якийсь час Николюка переведено до польської гімназії у м. Львів. Своєю чергою, в українській гімназії щодо п’яти учнів, які побили його, була проведена роз’яснювальна робота та виписана догана. Проте шкільна крайова рада прийняла рішення все ж таки запланувати нові “вписи” учнів до цього класу, а п’ять учнів покарати “карцером”. Розв’язання четвертого класу викликало велике обурення серед патріотично налаштованої української інтелігенції міста, яка виступила проти такого кроку з боку шкільної влади⁸⁹.

Життя учнів української гімназії у м. Коломия не було позбавлене пригод і витівок. Деякі учні полюбили грати в карти, і то не вдома чи на “стації” (на залізничній зупинці, залізничному вокзалі. – А. К.), а просто таки на гімназійному подвір’ї, незважаючи на те, що в Австро-Угорщині азартні ігри були забороненими, а порушників покарали. Позаду спортивного корпусу була невеличка площа, за якою глибокий яр, загороджений високим парканом. За парканом – городи з кукурудзою. Отже, це закрите від сторонніх очей місце стало майже ідеальним сховком для гри в карти, коли не було якогось уроку через хворобу професора або через іншу причину. Одного разу кілька таких картярів запримітив поліцей – хтось доніс, а може, це сталося випадково. Учень Ярослав Зубаль здалека мав можливість спостерігати цікаву картину: “... поліцей злетів на них, як шуліка на курчат. Хлопці кинулися навтікача до паркану, не мали часу його перелізти, один кинувся собою об дошки, проломив діру в паркані і всі гулькнули в кукурудзи, аж зашуміло за ними. Кожен біг в інший бік і поліцей здурнів, не знав, за ким бігти і кого ловити. До того перешкоджала йому шабля, що баламкалася при боці і плуталася між ногами”⁹⁰.

У зв’язку з початком Першої світової війни та з воєнною ситуацією, яка щораз змінювалася, навчання в гімназії в цей період відбувалося з перервами. 1914–1915 н. р. не розпочався, бо вже в середині вересня 1914 р. російські війська зайняли м. Коломию.

Уперше ідея про заснування ще однієї української приватної гімназії на Покутті в м. Городенка була висловлена за сім років до її появи, у 1902 р. Помічник адвокатської канцелярії Т. Окуневського Михайло Бабюк звернувся за допомогою до відомого громадсько-політичного діяча, депутата Галицького крайового сейму Олександра Барвінського стосовно питання відкриття цього навчального закладу у повітовому містечку. У листі від 21 червня 1902 р. М. Бабюк до українського посла відзначив, що жителі м. Городенки мають намір заснувати українську приватну гімназію, яка мала б стати своєрідним заборолом у наступі польського шкільництва на території краю. Дітей мали б навчати у приміщенні місцевого “Народного дому”. Він просив політика надати допомогу в підготовці документів щодо заснування гімназії⁹¹. Однак подальший хід вирішення цього питання нам невідомий.

⁸⁷ ЛННБ, відділ рукописів. Прок. 471-473, п. 6. Арк 5 зв.

⁸⁸ Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї 1892–1944 ... С. 54.

⁸⁹ Кр. рада шкільна в службі кацапско-польської спілки. З Коломиї пишуть нам ... *Діло*. 1903. 3 (16) марта. Ч. 50 і 51. С. 3. Рубр.: Новинки; Про події в рускій гімназії в Коломиї одержали ... *Додаток до чч. 50 і 51 “Діло”*. 1903. 4 (17) марта. Ч. 50 і 51. С. 1. Рубр.: Новинки.

⁹⁰ Зубаль Я. Спогади гімназиста ... С. 154.

⁹¹ ЛННБ, відділ рукописів. Барв.-541, п. 55. Арк. 1–2.

Поява української приватної гімназії в м. Городенка була зумовлена віддаленістю у здобутті школярами середньої освіти. На той час найближчі навчальні заклади такого типу знаходилися у доволі віддалених м. Коломия та м. Кіцмань. Враховуючи невідрадні матеріальні становище передусім українських селян Городенківщини, таку освіту могли здобути тільки діти з найбагатших родин краю⁹².

Заснуванню української приватної гімназії в м. Городенка передувала кропітка організаційна робота з боку філії Руського (Українського) педагогічного товариства. На нараді філії РПТ 25 лютого 1909 р., скликаній за сприяння Теофіла Окуневського в м. Городенка, було заявлено про потребу заснування української гімназії. Із цією метою зібрано перші кошти в сумі понад 157 корон. 15 травня відбулася розширена нарада ініціативного комітету в справі відкриття навчального закладу. Її натхненником був Петро Мороз, який поєднував членство в РПТ зі своєю практичною працею у банківській сфері та збору коштів на заснування гімназії⁹³.

На заклик керівництва філії на перших її загальних зборах 6 червня 1909 р. зібралася місцева інтелігенція та значна частина свідомих селян. Зібрання відкрив Іван Ціпановський, вів засідання Омелян Білинкевич. Обрано керівний склад філії товариства: Євстахій Дорожинський (голова), Филип Булик (заступник голови), Максим Козанкевич (секретар), Ганна Березицька (скарбник), Омелян Білинкевич (голова ревізійної комісії), Святослава Попович і Володимир Чировський (заступники голови ревізійної комісії), Емілія Шухевич, Теофіл Окуневський і о. Микола Котлярчук (усі – члени контрольної комісії). Після виступу Петра Мороза про важливість творення української національної школи прийнято одностайне рішення розпочати ведення документації у справі заснування української приватної гімназії. Загальні збори філії РПТ закликали її керівництво створити комітет із заснування гімназії. Прийнято рішення якнайшвидше скликати повітове віче родичів та опікунів, котрі “повинні би сказати свою опінію що-до заміреного філією заложення гімназії”⁹⁴.

Виконуючи заклик загальних зборів філії товариства, її виділ того ж дня на першому засіданні прийняв рішення, що з початком 1909–1910 н. р. заснувати “Приватне научне заведене гімназіальне” на зразок української приватної гімназії в м. Яворів на Львівщині. Обраний “осібний” комітет, який би займався справою заснування української гімназії в м. Городенка. На комітет було поставлено завдання кооптувати нових членів та організувати повітове “віче родичів”⁹⁵.

Уже через тиждень, 13 червня 1909 р., за сприяння комітету філії РПТ у “Народному домі” відбулося “віче родичів” за участю 600 міщан та селян із довколишніх сіл, на якому було поставлено завдання запровадження в місті гімназійних курсів. Віче відкрив голова філії Є. Дорожинський, після чого виголосили реферати П. Мороз про важливість народного виховання та О. Копцюх про фінансову складову утримання гімназійних курсів⁹⁶. Останній запевнив, що заснована гімназія буде відкритою для всіх жителів Городенківського повіту, а мовою викладання буде українська⁹⁷. На вічі прийняті підсумкові ухвали: закликати послів Т. Окуневського й А. Теодоровича, обраних від Городенківщини, зайнятися питанням заснування української гімназії у місті; заборонити функціонування двотипних народних шкіл; відхилити крайовий закон, за яким гімназію можна відкрити лише за згодою Галицького сейму⁹⁸.

15 липня 1909 р. (за іншими даними 18 липня 1909 р.⁹⁹) за сприяння філії РПТ розпочали свою роботу безкоштовні підготовчі курси для потенційних школярів української

⁹² Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці ... С. 135.

⁹³ Там само. С. 136.

⁹⁴ Комітетовий. З Городенки. (Заходи коло заложення приватної руської гімназії). *Діло*. 1909. 5 липня (22 червня). Ч. 145. С. 2. Рубр.: Письма з краю; Літопись гімназії ... С. 58.

⁹⁵ Комітетовий. З Городенки. (Заходи коло заложення приватної руської гімназії) ... С. 2.

⁹⁶ Там само.

⁹⁷ Там само. С. 3.

⁹⁸ Д. З Городенки. (Віче родичів). *Діло*. 1909. 16 (3) червня. Ч. 129. С. 2. Рубр.: Письма з краю.

⁹⁹ Літопись гімназії ... С. 58.

гімназії¹⁰⁰. Записалося 55 дітей (через місяць, на середину серпня, на курсах перебувала 61 дитина, з них 30 були з м. Городенка, а інші з довколишніх сіл¹⁰¹). Його організатори плекали надію, що через курси у новостворену гімназію поступлять щонайменше 45 школярів. Ще 15 учнів надійдуть до навчального закладу через подібні підготовчі курси в м. Коломия. Передбачалося також із відкриттям української гімназії 1 вересня 1909 р. створення окремого приватного курсу для дівчат у першому гімназійному класі, де мало б навчатися щонайменше 20 вихованок. Станом на середину липня до цього класу записалося 10 дівчат з приміського села Се-рафинці¹⁰².

Задля популяризації навчального закладу філією РПТ по селах краю організувалися просвітно-економічні віча. У липні та першій половині серпня 1909 р. такі народні зібрання відбулися у селах Чернятин (11 липня 1909 р. за участю 200 осіб¹⁰³), Стрільче, Глушків, Поточище, Рашків. Невідомий дописувач часопису “Діло”, прізвище якого ховається під латиномовним псевдонімом *Vigilans* (Пильний. – *A. K.*), із захопленням резюмував: “Запримітати належить, що всюди, де лиш були віча, народ виказав незвичайне розумінє ваги заснованя руської гімназії, чого доказом є поважне і постійно зростаюче число членів Тов. педагогічного у нашім повіті”¹⁰⁴. У серпні в м. Городенці українська молодь, збираючи кошти на гімназію, влаштувала для жителів міста дві аматорські вистави¹⁰⁵.

Представники місцевої польської національної спільноти, дізнавшись про наміри українців заснувати приватну гімназію та побоюючись про свій “*stan posiadania*”, 8 серпня 1909 р. скликали в міському будинку польського “Сокола” віче щодо заснування польської гімназії. У майже спорожній залі промовці на чолі з Адольфом Ценським просили присутніх українців хоча б заснувати утравквістичну (двомовну) гімназію, бо, мовляв, “лише в той спосіб зможуть «*bracia Rusini*» скористати з великих скарбів польської культури”. У відповідь член філії РПТ Іван Ціпановський відзначив, що, з огляду на чисельність, потреби і заходи українців, гімназія у м. Городенка повинна бути українською та жодним чином не може бути утравквістичним навчальним закладом¹⁰⁶. Тому представники української громади відмовилися брати участь у відкритті польської чи утравквістичної гімназії у м. Городенка. Все ж поляки з початком нового навчального року у вересні 1909 р. відкрили свою гімназію¹⁰⁷.

Новозбудоване приміщення читальні “Просвіта” для української приватної гімназії люб’язно надали просвітяни Котиківки, найбільшого передмістя м. Городенки¹⁰⁸. Його відкриттю перешкоджала місцева влада на чолі з бурмістром Рошкою. У 1908 р. частина котиківчан навіть отримали кілька діб громадського арешту тільки за те, що без погодження бурмістра міста накривали дах будинку, не маючи відповідної для цього робітничої документації. Лише через втручання депутата Державної Ради Теофіла Окуневського вдалося вирішити цю нагальну справу на користь української громади в боротьбі з “тутешною польською мафією”¹⁰⁹.

¹⁰⁰ Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці ... С. 138.

¹⁰¹ *Vigilans*. З Городенки. (Руський курс приготовляючий. – Освідомлюване загалу. – Польська кириця). *Діло*. 1909. 17 (4) серпня. Ч. 180. С. 2. Рубр.: Письма з краю.

¹⁰² В справі приватної руської гімназії в Городенці пишуть нам ... *Діло*. 1909. 22 (9) липня. Ч. 158. С. 3. Рубр.: Новинки.

¹⁰³ Просвітно-економічне віче в Чернятині городенського повіта відбуло ся ... *Діло*. 1909. 17 (4) липня. Ч. 154. С. 3. Рубр.: Новинки.

¹⁰⁴ *Vigilans*. З Городенки. (Руський курс приготовляючий. – Освідомлюване загалу. – Польська кириця) ... С. 3.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Там само; Утравквістична пошесть. *Діло*. 1909. 14 (1) серпня. Ч. 178. С. 2. Рубр.: Новинки.

¹⁰⁷ З Городенки. (Приватна руська гімназія). *Діло*. 1909. 1 жовтня (18 вересня). Ч. 215. С. 2. Рубр.: Письма з краю.

¹⁰⁸ Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці ... С. 137–138.

¹⁰⁹ Обзнакомлений К. Посвячене і отворене приватної української гімназії в Городенці. *Діло*. 1909. 11 вересня (29 серпня). Ч. 200. С. 2.

Посвячення гімназійного будинку відбулося 29 серпня 1909 р.¹¹⁰ Після великого богослужіння багатотисячна громада людей рушила до передмістя Котиківка. На відкритті будинку промовляли о. М. Котлярчук та просвітянин Ф. Вережак. Увечері на честь цієї події у “Народному домі” драматичний гурток товариства “Руська бесіда” поставив виставу “Верховинці”, після чого відбулася “весела забава з танцями, що потрєвала до білого дня”¹¹¹.

30–31 серпня 1909 р. для 49 учнів відбулися вступні іспити. За його результатами на навчання прийнято 37 школярів (29 українців і 8 євреїв)¹¹².

Урочисте відкриття навчального року відбулося 1 вересня. Після вранішнього богослужіння у парафіяльній церкві, у якому взяли участь учні, вчителі та члени гімназійного комітету філії РПТ, на відкритті навчального закладу виступили І. Ціпановський, Т. Окуневський, К. Полянський і о. М. Котлярчук¹¹³. Автор розлогого допису в часописі “Діло” про відкриття української приватної гімназії К. Обзнакомлений тішився цій урочистій події так: “Здорове зерно, кинене на плідючу почву горячих сердець місцевих і доохресних патріотів не пропало даром – але покільчило ся і зійшло на добро рідного краю. Ось Городенщина вже має свою приватну українську гімназію”¹¹⁴. Першими педагогами гімназії були К. Полянський (директор), І. Бойко, о. М. Котлярчук, М. Вацик, М. Дрешлер, П. Шепарович¹¹⁵.

Перші тижні навчання дітей в українській приватній гімназії засвідчили про нестачу коштів на її утримання. Тому члени філії РПТ зверталися за допомогою до усіх небайдужих краян Городенківщини, загалом Галичини і сусідньої Буковини¹¹⁶. Також було підготовлене спеціальне звернення до жителів Городенківщини, передусім до селянства, з проханням збирати пожертви від кожної родини по 5–10 сот. на утримання української приватної гімназії¹¹⁷.

В українській газетній періодиці Східної Галичини поміщали інформацію про жертводавців, які пересилали кошти на утримання української приватної гімназії в м. Городенка. Так, у газеті “Діло” за 8 лютого 1910 р. надруковано повідомлення, що через жителя с. Буркут Косівського повіту Юл. Вариводу шість його односельців передали 35 корон для розвитку навчального закладу¹¹⁸. Доволі величезний список жертводавців, як товариств, так і окремих осіб, у цій газеті був опублікований у квітні 1910 р.¹¹⁹. Подібне повідомлення вміщено у часописі “Діло” в листопаді 1910 р.¹²⁰

Протягом 20–22 січня 1910 р. здійснювалася перевірка навчального закладу членом товариства “Учительська громада” у м. Львів, професором Коломийської гімназії П. Мостовичем. 23–25 червня учні городенківського навчального закладу здавали вступний іспит до другого класу гімназії з українською мовою викладання у м. Коломия¹²¹.

Підводячи попередні підсумки першого року роботи навчального закладу і відзначаючи його складний матеріальний стан, гімназійний комітет філії РПТ виявив такі його недоліки: перешкоди з боку місцевої влади; підтримка новоствореної польської гімназії крайовою шкільною радою; слабкість зусиль української інтелігенції у підтримці навчального закладу; воро-

¹¹⁰ Смеречанський Р., Каглян О., Миронюк І., Никифорок В. Віків минулих твердь. Городенківщина в старих документах і світлинах. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. С. 134.

¹¹¹ Обзнакомлений К. Посвячене і отворене приватної української гімназії в Городенці ... С. 2.

¹¹² Там само.

¹¹³ Літопись гімназії ... С. 58.

¹¹⁴ Обзнакомлений К. Посвячене і отворене приватної української гімназії в Городенці ... С. 2.

¹¹⁵ Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці ... С. 139.

¹¹⁶ З Городенки. (Приватна руська гімназія) ... С. 2.

¹¹⁷ Там само.

¹¹⁸ На гімназію в Городенці прислано ... *Діло*. 1910. 8 лютого (26 січня). Ч. 29. С. 6. Рубр.: Новинки.

¹¹⁹ На приватну українську гімназію в Городенці зложили в коронах ... *Діло*. 1910. 13 цвітня (31 марта). Ч. 81. С. 7. Рубр.: Письма з краю.

¹²⁰ На приватну руську гімназію в Городенці по конєць жовтня 1910 р. зложили (в коронах) ... *Діло*. 1910. 19 (6) падолиста. Ч. 259. С. 9. Рубр.: Виказ зложених жертв.

¹²¹ Літопись гімназії ... С. 58–59.

жість і байдужість місцевого українського священництва та міщанства в організації національної освітньої справи¹²².

30 червня 1910 р. закінчився навчальний рік. Протягом 1909–1910 н. р. школярі тричі приступали до святої сповіді і приймали причастя. Після закінчення навчання відкриті вакансійні підготовчі курси, на які ходили 27 учнів¹²³.

В організації роботи гімназії надавала допомогу філія “Просвіти” в м. Городенка. Так, напередодні нового 1910–1911 н. р. керівництво філії мало можливість прийняти до селянської бурси 14 школярів¹²⁴.

1910–1911 н. р. розпочався у приміщенні “Народного дому”, бо будинок читальні “Просвіта” передмістя Котиківки не міг прилаштувати одночасно два учнівські класи¹²⁵.

20 жовтня 1910 р. українська приватна гімназія змінила локацію свого перебування, винайнявши будинок на вул. Зеліницькій (Залізничній). 20–22 грудня візитацію (перевірку. – А. К.) навчального закладу здійснив професор ІІ гімназії у м. Чернівці Іван Прийма, який через два місяці, з 1 березня 1911 р., обійняв посаду директора української приватної гімназії в м. Городенка. 16–17 травня перевірку гімназії здійснював інспектор шкільної крайової ради І. Копач¹²⁶.

Влітку 1911 р. в гімназії продовжувало вирувати життя. Попри завершення навчального року в кінці червня, 10 липня розпочав роботу черговий вакансійний підготовчий курс, на який прибуло 36 учнів, що виявили бажання здобувати знання у навчальному закладі. 15 липня українська приватна гімназія знову повернулася до “Народного дому”. 20 липня дирекція середньої школи отримала рескрипт від головного управління Міністерства віросповідань і просвіти від 22 червня 1911 р., за яким навчальному закладу було надано статус приватної гімназії і підтверджено їй “право прилюдности для І і ІІ класів за шк. р. 1910/11”, тобто учнівські атестати про завершення навчання визнавалися державою¹²⁷.

У 1911 р. розпочалося спорудження нового будинку української приватної гімназії на вулиці Тараса Шевченка¹²⁸. 9 липня у м. Городенка було встановлено та освячено камінь під будівництво приміщення середньої школи¹²⁹. Справу будівництва контролював спеціально створений комітет. Земельна ділянка під спорудження навчального закладу коштувала 5 тисяч корон, а саме будівництво нового будинку, яке тривало один рік, обійшлося у близько 50 тисяч корон¹³⁰.

1911–1912 н. р. розпочався 30–31 серпня 1911 р. 20 жовтня навчання продовжилося у новозведеному будинку гімназії, який знаходився на “першорядній улиці”. Він складався з шести просторих класів і двох “канцелярій” (конференційного залу і приймальні директора). Невдовзі планувалося спорудження другого поверху навчального закладу. Біля будинку знаходилися просторе подвір’я і сливовий сад¹³¹.

6 листопада школярі взяли участь у поминальному богослужінні за упокій душі члена “Руської трійці” Маркіяна Шашкевича (1811–1843), а 18 листопада – цесарівни Єлизавети. 26 грудня учні взяли участь у святковому ранку з нагоди сторіччя від дня народження Маркіяна Шашкевича¹³².

¹²² З Городенки. (В справі приватної руської гімназії). *Діло*. 1910. 6 мая (23 цвітня). Ч. 98. С. 5. Рубр.: Письма з краю.

¹²³ Літопись гімназії ... С. 59.

¹²⁴ Виділ філії “Просвіти” в Городенці прийме ... *Діло*. 1910. 8 серпня (26 липня). Ч. 174. С. 7. Рубр.: Конкурси бурс.

¹²⁵ Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці ... С. 139.

¹²⁶ Літопись гімназії ... С. 59.

¹²⁷ Там само; Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці ... С. 139.

¹²⁸ Шкляр О. Українська гімназія в Городенці в 1912–1918 рр. ... С. 145.

¹²⁹ Народне съвято Городенщини. *Діло*. 1911. 8 липня (25 червня). Ч. 149. С. 4–5. Рубр.: Новинки.

¹³⁰ Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці ... С. 140.

¹³¹ Літопись гімназії ... С. 60.

¹³² Там само.

15 лютого 1912 р. директором гімназії став Антін Крушельницький¹³³. 30 квітня і 1 травня перевірку навчального закладу здійснював директор гімназії з українською мовою викладання у м. Тернопіль Омелян Савицький. 16 травня, у день великого церковно-релігійного свята Вознесіння Господнього, вчителі та учні гімназії організували і провели святковий ранок з нагоди річниці скасування панщини в Галичині¹³⁴.

На початку літа, 8 червня 1912 р., гімназисти разом з учителями організували “прогульку” (прогулянку) до с. Семаківці над р. Дністер. 29 червня завершено шкільний рік та роздано вихованцям гімназії учнівські свідоцтва¹³⁵.

Восени 1912 р. дирекція української приватної гімназії висловила щиру подяку послу Державної Ради Теофілові Окуневському і студенту гірничої академії Антінові Кубійовичу за подаровані книги для бібліотеки навчального закладу, а Іванові Ціпановському – за рами до образів (ікон)¹³⁶.

У 1912–1913 н. р. в українській приватній гімназії навчалися 47 школярів з м. Городенка, 44 з с. Серафинці, 14 із с. Чернятин, 11 з с. Тишківці, по 7 із с. Стрільче і с. Глушків, 5 із с. Вікно, з інших населених пунктів Городенківщини перебували в середній школі від одного до чотирьох учнів. Директор гімназії Антін Крушельницький стверджував, що така кількість дітей у навчальному закладі є доволі малою. Так, господарі приміського села Ясенів дали на навчання тільки одну дитину, яка ще й перебувала на безкоштовному утриманні, а це, на думку педагога, одне з найбагатших сіл краю¹³⁷.

У навчальному закладі функціонували три кабінети: природничий, “фізикальний” і географічний. Природничий кабінет був поділений на три відділи: зоологічний, ботанічний і мінералогічний¹³⁸. Географічний кабінет поділявся на дві групи карт: “Географічні мапи і образи” та “Історичні мапи і образи”. Загалом, географічний кабінет наприкінці 1912–1913 н. р. налічував 19 мап (карт), 52 образи, два глобуси, два атласи і один скіоптікон (магічний ліхтар, який належав до різновиду апаратів “латерної магіки” і служив для проектування зображення; працював за принципом оптичних ілюзій і був поширений особливо в побуті в ХІХ – на початку ХХ ст. – А. К.)¹³⁹.

Бібліотека в навчальному закладі осібно функціонувала для учнів і для вчителів. Книгозбірня для учнів поділялася на три відділи: український (відав Василь Костащук; закуплено близько 150 книг), німецький (Осип Лебіщак; 27 книг) і польський (Михайло Навроцький; близько 20 книг). Закуплена нова література для учительської бібліотеки (відав Михайло Навроцький) переважно була навчально-методичною, налічувала понад сто позицій примірників і пропорційно була україномовною, німецькомовною і польськомовною¹⁴⁰.

Педагогічний колектив гімназії особливу увагу звертав на фізичне виховання учнівської молоді. Щотижня на заняттях вчителі розповідали про користь для розвитку дитини повітря, сонячного світла, здорового харчування, про чистоту тіла й одягу, негатив від вживання алкоголю і т. ін. Зверталася увага на купання шкільної молоді в лазні¹⁴¹. Колишній учень гімназії Омелян Шкляр згадував, що директор навчального закладу Антін Крушельницький дбав про

¹³³ Шкляр О. Українська гімназія в Городенці в 1912–1918 рр. ... С. 145.

¹³⁴ Літопись гімназії ... С. 60.

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Подяка. Управа української прив. гімназії в Городенці складає отсिम щиру подяку ... *Діло*. 1912. 10 жовтня (27 вересня). Ч. 228. С. 7. Рубр: Просьвіта і школа.

¹³⁷ Крушельницький А. Кружки У. П. Т. в Городенщині. *Діло*. 1913. 5 грудня (22 падолиста). Ч. 271. С. 7. Рубр: Просьвіта і школа.

¹³⁸ Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеної правом прилюдности розпорядком міністерства просьвіти з дня 6. мая 1913 р. Ч. 16.761 за шкільний рік 1912/13.

¹³⁹ Шкільні вісти ... С. 8–9.

¹⁴⁰ Там само. С. 9.

¹⁴¹ Там само. С. 10–15.

¹⁴² Там само. С. 39.

гігієну учнів: “Кожної суботи ходили ми під наглядом професорів купатися до лазні, яка того дня була призначена виключно для нас”¹⁴².

Учитель гімнастики Яків Кульчицький відзначав, що плекання фізичного виховання серед школярів гімназії здійснювалося через гімнастику та “прогульки”. Влітку та в погідні дні школярі виконували вправи на гімназійному подвір’ю або ж на сусідній із навчальним закладом толоці. Також “забавлялись копаням і ручним мячем”. “Прогульки”, наскільки це дозволяла погода, відбувалися щосуботи або щонеділі. Під час походу вихованці гімназії здійснювали топографічне обстеження місцевості, вивчали різноманітні легенди та перекази про історичні могили і кургани, збирали матеріали про народне господарювання сіл краю. Зокрема, звертали увагу на “будову терену (скали, яри, потоки), на розміщене сіл, будову домів, спосіб народної господарки, на народний стрій і т. д.”. Також на громадській толоці населеного пункту влаштовували різноманітні забави: грали у футбол, перетягували канат¹⁴³.

Оригінальністю у навчальному процесі гімназії відзначався “столярський варстат”, який у сучасній школі називали б трудовим навчанням. Столярської справи міг навчитися будь-який учень, який виявив бажання у майбутньому займатися цим ремеслом. Навчав ремесла Іван Барановський, поряд перебували один або два вчителі гімназії. Школярі гімназії зробили 37 полірованих ялових і дубових рам до образів, дерев’яні сходинки до “катедри”, таблиці для класних приміщень, лавки для сидіння двох учнів перед шкільними партами, постамент під бюст Тараса Шевченка, п’ять пультів під ноти і кілька топорощ до сокир, розкладний пульт з окуттям для приймальні дирекції гімназії, одну велику етажерку з сімома поперечними переділами на мапи і з двома широкими полицями внизу на образи, глобуси і моделі до рисунків, ще одну подібну поліровану етажерку на п’ятнадцять переділів з широкими полицями для картонних образів, засклену “гальотку” (низько засклена вітрина для експонування різних предметів. – *А. К.*) на мінерали¹⁴⁴.

У 1912 р. у навчальному закладі появилася “гімназійна орхестра”, переважно смичкова, бо складалася зі скрипок, віолончелі, контрабаса, флейт і кларнетів. Керівником смичкового оркестру з 39 учнів був Вольф Клясмер. Навчання відбувалося у двох відділах щотижнево по три години. Музичний колектив узяв участь в одному “пописі” (дійстві, показі. – *А. К.*) та двох концертах, влаштованих гімназією з нагоди вшанування Тараса Шевченка і Миколи Лисенка¹⁴⁵.

Наприкінці 1911–1912 н. р. керівництво гімназії запровадило шкільну касу ощадності. Кожен клас мав свою окрему касу, якою орудував виділ з 7 членів. Наприкінці кожного місяця учні-касири всіх класів передавали складені заощаджені кошти секретареві, який через облікову касову книгу передавав гроші до повітового товариства кредитового в м. Городенка. Вкладені кошти учні не мали права забирати аж до “іспиту зрілості”, за винятком того, коли школяр залишав гімназію і переходив навчатися в інший заклад краю. Цією акцією керівництво і вчителі школи хотіли виховати в учнів ощадливість, яка мала стати складовою піднесення добробуту українського народу¹⁴⁶.

Українська приватна гімназія мала свою крамницю і книгарню. Гімназійна книгарня розпочала роботу наприкінці 1911–1912 н. р. Шкільна крамниця під орудою вчителя Андрія

¹⁴² Шкляр О. Українська гімназія в Городенці в 1912–1918 рр. ... С. 146–147.

¹⁴³ Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеної правом прилюдности розпорядком міністерства просвіти з дня 6. мая 1913 р. Ч. 16.761 за шкільний рік 1912/13. 2. Шкільні вісти ... С. 16; Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеної правом прилюдности розпорядком міністерства просвіти з дня 16. мая 1912 р. Ч. 23.230 за шкільний рік 1911/12. 2. Шкільні вісти ... С. 40.

¹⁴⁴ Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеної правом прилюдности розпорядком міністерства просвіти з дня 6. мая 1913 р. Ч. 16.761 за шкільний рік 1912/13. 2. Шкільні вісти ... С. 16–17; Шкляр О. Українська гімназія в Городенці в 1912–1918 рр. ... С. 145–146.

¹⁴⁵ Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеної правом прилюдности розпорядком міністерства просвіти з дня 6. мая 1913 р. Ч. 16.761 за шкільний рік 1912/13. 2. Шкільні вісти ... С. 17.

¹⁴⁶ Там само. С. 18.

Клюка займалася закупівлею у Видавничій спілці українського учительства в м. Коломия і Союзного базару в м. Львів педагогічного приладдя та літератури для гімназії¹⁴⁷.

У 1912–1913 н. р. в шкільному закладі почав діяти невеликий музей. У ньому зберігалися 60 писанок, 255 мідяних, 31 срібна і 10 нікелевих монет, три вишивки, два гердани, одне намисто й одне чічко до капелюха, дві гарматні старовинні кулі, два давні рукописи, три стародруки. У музейній кімнаті зберігалися 60 “образів” – це 20 портретів українських художників, 20 фотографій і малюнків краєвидів та 3 репродукції творів церковного і 17 світського мистецтва¹⁴⁸.

Керівництво гімназії долучалося до громадсько-політичного життя краю. Так, директор навчального закладу А. Крушельницький взяв участь у роботі політичного віча, яке відбулося 21 березня 1913 р. у м. Городенка. Зібрання було організоване місцевими осередками Українських національно-демократичної та радикальної партій. На вічі свій посольський звіт склав Т. Окуневський¹⁴⁹.

Філія товариства “Учительська громада” в м. Городенка доручила А. Крушельницькому з початком 1913–1914 н. р. відкрити український приватний жіночий учительський семінар¹⁵⁰. На його плечі було поставлено завдання формувати на Городенківщині кружки УПТ. Українська приватна гімназія названа іменем Тараса Шевченка, знаходилася під орудою кружка УПТ імені Т. Шевченка, який був головним на території краю в організації українського шкільництва. Щоправда, педагоги української приватної гімназії не мали права входити до керівного ядра кружка УПТ імені Т. Шевченка. Останній делегував своїх представників по селах краю та заснував комітети “Рідної школи”. Проте на початках функціонував тільки один такий комітет – у с. Вікно Городенківського повіту. Кружок УПТ імені Т. Шевченка планував переформувати статутні документи, заново створити відповідні кружки по селах Городенківщини та заснувати вищу ланку товариства – секцію УПТ – для відповідних осередків Городенківського, Снятинського, Товмацького і Заліщицького повітів з осідком у м. Городенка. Станом на початок грудня 1913 р., кружки УПТ були засновані в м. Городенка та в селах Серафинці, Стрільче, Поточище, Тишківці, Вікно, Чортовець Городенківського повіту¹⁵¹.

Антін Крушельницький вважав, що через роботу таких кружків УПТ по селах краю легше для дітей організувати підготовчі курси перед вступом до української приватної гімназії. Найкраще організація таких курсів виглядала в селах Серафинці, Поточище, у яких діяли 4-класні народні школи, а також у с. Чернятин. Напередодні Першої світової війни планували запровадити підготовчі курси в селах Тишківці, Вікно, Чернятин і в місті Городенка. Врешті-решт, на думку педагога, кружки УПТ мали займатися створенням 4-класних народних шкіл по селах краю¹⁵².

Українська приватна гімназія в м. Городенка співпрацювала з місцевими осередками товариств “Просвіта” і “Січ”. Так, керівництво навчального закладу звернулося з проханням до проводу цих товариств делегувати по одному представникові на розширене засідання комісії для ведення організаційних справ гімназії, яке мало відбутися 13 квітня 1913 р.¹⁵³

Отже, поява українських гімназій на Покутті – державної гімназії в м. Коломия у 1892 р. та приватної гімназії УПТ у м. Городенка у 1909 р. – стала результатом багаторічної наполегливої праці української громадськості на території краю. Її кращі представники вважали не-

¹⁴⁷ Звіт дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою, наділеною правом прилюдности розпорядком міністерства просвіти з дня 6. мая 1913 р. Ч. 16.761 за шкільний рік 1912/13.

2. Шкільні вісти ... С. 19–21.

¹⁴⁸ Там само. С. 21–22.

¹⁴⁹ Городенка. Дня 21. с. м. було політичне віче в Городенці ... *Діло*. 1913. 31 (18) марта. Ч. 71. С. 2–3. Рубр.: Віча в справі виборчої реформи.

¹⁵⁰ Жіночий приватний учительський семінар в Городенці. *Діло*. 1913. 26 (13) мая. Ч. 115. С. 6. Рубр.: Урядові вісти.

¹⁵¹ Крушельницький А. Кружки У. П. Т. в Городенщині ... С. 7.

¹⁵² Там само.

¹⁵³ До Хвальних Виділів читалень “Просвіти” і Товариств “Січій” городенського повіта. *Діло*. 1913. 9 цвітня (27 марта). Ч. 78. С. 6. Рубр.: Оповідки.

обхідним здобуття молоддю середньої освіти як основи формування національної еліти, котра зможе фахово представляти й обстоювати інтереси власного народу. Водночас, заснування цих навчальних закладів було зумовлене необхідністю збільшення кількості українців, які здобувають середню освіту, та віддаленістю для її здобуття дітьми на території краю.

Справа заснування української державної гімназії в м. Коломия стала однією зі складових українсько-польського компромісу, яка отримала назву “ нової ери”. Дозвіл на її функціонування навесні 1892 р. дав Галицький крайовий сейм. Однак уряд вирішив інакше і на початку осені того ж року цісарем була затверджена постанова про відкриття паралельного українського класу при діючій польській гімназії, під управлінням її директора. І тільки з часом постало питання про відкриття окремого українського навчального закладу після повної укомплектації восьми класів.

Гімназія Руського (Українського) педагогічного товариства в м. Городенка, заснована в 1909 р., вважається головною освітньою інституцією українців Городенківщини як частини Покуття на початку ХХ ст. Вона була приватною, оскільки українцям не завжди вдавалося домогтися від влади відкриття державних навчальних закладів.

За час свого існування до початку Першої світової війни обидва навчальні заклади підтримували позитивну динаміку зростання кількості учнів. Це зумовлювало проблеми з облаштуванням дітей у класних приміщеннях, частина яких особливо в українській державній гімназії м. Коломия, була непридатною для навчання учнів. Навіть урочисте відкриття нового приміщення навчального закладу в головному місті Покуття, яке фактично було добудовою до вже існуючої споруди, не додало можливостей для ведення більш комфортного навчання. У зв'язку зі збільшенням кількості учнів дирекція змушена була і надалі розміщувати декілька класів в орендованих неподалік гімназії будівлях. У свою чергу, приватна гімназія УПТ у м. Городенка за невеличкий проміжок часу існування напередодні Першої світової війни тричі змінювала своє місце перебування – спочатку учні здобували освіту в просвітянському будинку передмістя Котиківка, потім – у приміщенні “ Народного дому”, з 1911 р. навчалися у новозбудованій міській школі.

Набір дітей до гімназій відбувався щороку наприкінці літа через вступні іспити, яким передували підготовчі курси. Українські громадські товариства краю (“ Просвіта”, “ Рідна школа”, “ Шкільна поміч” та ін.) та небайдужі люди надавали фінансову допомогу на утримання навчальних закладів. Як свідчать звіти дирекцій українських гімназій, щороку покращувався матеріально-технічний стан навчальних приміщень закладів. Особлива увага зверталася на фізичне виховання учнівської молоді, школярі виконували гімнастичні вправи та здійснювали позаміські прогулянки.

Українська гімназійна молодь відзначала всі важливі пам'ятні дати та ювілеї цісарського дому богослужіннями, концертами та промовами. Українські гімназисти вшановували пам'ять відомих діячів історії України. Навчальні заклади, особливо Коломийська гімназія, стали місцем зустрічі з відомими діячами – І. Франком, А. Шептицьким, Г. Хомишиним та ін.

Гімназійна молодь Покуття не була байдужою до суспільно-політичного життя – як могла, реагувала на ті чи інші події місцевого та загальнокрайового рівня. Зокрема, влаштувала своєрідні акції протесту, або, навпаки, підтримки, організовано покидаючи під час лекцій стіни навчального закладу і згуртованим походом крокуючи вулицями міста, як це було характерно для учнів української державної гімназії в м. Коломия.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо зіставлення виявлених відомостей про умови вступу та навчання, навчальні програми, гурткову роботу, бібліотеки і кабінети, утримання учнів, проведення культурно-просвітницьких заходів гімназіями м. Коломия і м. Городенка. Також пропонуємо порівняти звіти дирекцій цих навчальних закладів з матеріалами тогочасної газетної періодики і спогадами очевидців подій щодо організації освітнього процесу та ступеня інтегрованості його учасників у громадське життя краю.

UKRAINIAN GYMNASIUM EDUCATION IN POKUTTIA
AT THE END OF THE 19th – AT THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

Andrii KOROLKO

Vasyl' Stefanyk Precarpathian National University,
Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History,
57, Shevchenko St., 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: andrii.korolko@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7435-5806

Summary

The article analyzes the activities of two Ukrainian gymnasiums in Pokuttia at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries: the state gymnasium in the town of Kolomyia and the private gymnasium of the Ukrainian Pedagogical Society in the town of Horodenka. The prerequisites for the emergence of Ukrainian gymnasium educational institutions are revealed, the main areas of educational work are highlighted, and the participation of their teachers and pupils in the development of the public life of the region is traced.

The appearance of Ukrainian gymnasiums in Pokuttia was the result of many years of hard work of the Ukrainian public in the territory of the region. Its best representatives considered it necessary for young people to obtain a secondary education as the basis for the formation of a national elite that will be able to professionally represent and defend the interests of their own people. At the same time, the establishment of these educational institutions was determined by the need to increase the number of Ukrainians who receive secondary education, and the remoteness of children in the territory of the region to obtain it.

The matter of founding the Ukrainian state gymnasium in Kolomyia became one of the components of the Ukrainian-Polish compromise, which was called the "new era". Permission for its operation was given in the spring of 1892 by the Galician Regional Diet. The Gymnasium of the Ukrainian Pedagogical Society in the town of Horodenka, founded in 1909, is considered the main educational institution of Ukrainians in the Horodenka region as a part of Pokuttia at the beginning of the 20th century. It was private, as Ukrainians did not always manage to get the authorities to open public educational institutions.

During their existence until the beginning of the First World War, both educational institutions maintained a positive dynamic of growth in the number of students. This led to problems with arranging children in classrooms. Some of them, especially in the Ukrainian state gymnasium in the town of Kolomyia, were unsuitable for teaching students.

The recruitment of children to gymnasiums took place every year at the end of summer through entrance exams, which were preceded by preparatory courses. Ukrainian public associations of the region and caring people provided financial assistance for the maintenance of educational institutions. Every year, the material and technical condition of the educational facilities of the institutions improved.

Ukrainian students honored the memory of famous figures in the history of Ukraine. Educational institutions, especially the gymnasium in Kolomyia, became a meeting place with famous figures I. Franko, A. Sheptytskyi, H. Khomyshyn and others. The high school youth of Pokuttia were not indifferent to social and political life – they responded as best they could to certain events at the local and national level. In particular, they organized a kind of protest or, on the contrary, support, organizedly leaving the walls of the educational institution during lectures and marching through the streets of the city in a united march, as was typical for students of the Ukrainian state gymnasium in Kolomyia.

Key words: gymnasium, education, Pokuttia, Galicia Regional Diet, Ukrainian Pedagogical Society, "Prosvita", preparatory course, entrance exam, regional school board.

REFERENCES

- B...ch, pravdoliub. (1894, July 7 (19)). Z Kolomyishchyny. (Tovarystvo literaturno-dramatychny. – Vpysy do ruskoj gimnazii. – Potreba ynstytuta dlia uchenykyv.) [From Kolomyia region. (Literary and dramatic society. – Enrollment in Ukrainian gymnasium. – Need for shelter for students)]. *Dilo [Work]*, no. 150, p. 2 (in Ukrainian).
- Barnych, Ya. (1962). Z kartok staroho shchodennyka [From the cards of an old diary]. "Nad Prutom u luzi ...". *Kolomyia v spohadakh* ["Above the Prut River in a meadow ...". The city of Kolomyia in memories]. Toronto: Sribna surma; Vydannia Komitetu Kolomyian, p. 80–87 (in Ukrainian).
- Bilshе intelihentsyi! [More intellectual elite!]. (1905, April 8 (21)). *Dilo [Work]*, no. 80, p. 1 (in Ukrainian).
- Buduchyи naslidnyk prestola v Halychyni [The future heir to the throne in Galicia.]. (1912, April 20 (7)). *Dilo [Work]*, no. 88, p. 5 (in Ukrainian).

- D. (1909, June 16 (3)), Z Horodenky. (Viche rodychiv) [From Horodenka. (Gathering of relatives)]. *Dilo [Work]*, no. 129, p. 2 (in Ukrainian).
- Danysh, N. (1912). Narys istorii ts. k. gimnazyi z ruskoiu vykladnoiu movoiu v Kolomyi vid yei osnovania 1892/3 do 1911/12 roku [Essay on the history of the imperial-royal gymnasium with the Ukrainian language of instruction in the city of Kolomyia from its establishment in 1892/3 to 1911/12]. *Zvit Dyrektsyi ts. k. gimnazyi z ruskym vykladovym yazykom v Kolomyi za shkilnyi rik 1911/1912 [Report of the Directorate of the Imperial-Royal Gymnasium with the Ukrainian language of instruction in the city of Kolomyia for the school year 1911/1912]*. Kolomyia, p. 5–13 (in Ukrainian).
- Divchata v gimnazii ... [Girls in gymnasium]. (1901, August 24 (September 6)). *Dilo [Work]*, no. 188 and 189, p. 3 (in Ukrainian).
- Do Khvalnykh Vydiliv chytalen “Prosvity” i Tovarystv “Sichy” horodenskoho povita [To the highly respected branches of reading rooms “Prosvita” and societies “Sich” of the Horodenka district]. (1913, April 9 (March 27)). *Dilo [Work]*, no. 78, p. 6 (in Ukrainian).
- Do ruskoj gimnazii v Kolomyi vpysalo sia uchenykyv ... [Students enrolled at the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia ...]. (1894, September 2 (14)). *Dilo [Work]*, no. 197, p. 2 (in Ukrainian).
- Do ruskoj gimnazii v Kolomyi vpysalos seho roku ... [Enrolled in the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia this year ...]. (1901, September 13 (26)). *Dilo [Work]*, no. 206, p. 3 (in Ukrainian).
- Do ruskoj gimnazii v Kolomyi zapysalo sia na sei rik shkilnyi ... [This year, school students enrolled at the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia ...]. (1896, August 26 (September 7)). *Dilo [Work]*, no. 191, p. 2 (in Ukrainian).
- Do shkilnoi molodizhy [To school youth]. (1905, July 4 (17)). *Dilo [Work]*, no. 147, p. 1 (in Ukrainian).
- Frekventsyia uchenykyv v ruskii gimnazii v Kolomyi [Student attendance at the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia]. (1906, September 6 (19)). *Dilo [Work]*, no. 190, p. 3 (in Ukrainian).
- Halytske shkilnytstvo v shk. r. 1909/10 [Galician schooling in the 1909/1910 school year]. (1910, October 3, 4). *Dilo [Work]*, no. 219, p. 1–2; no. 220, p. 3 (in Ukrainian).
- Halytski seredni shkoly v shk. r. 1904 (Na pidstavi spravozdania kr. rady shk.) [Galician secondary schools in the 1904 school year (Based on the report of the regional school council)]. (1905, July 2 (15)). *Dilo [Work]*, no. 146, p. 1–2 (in Ukrainian).
- Helei, S. (2015). Shkilna osvita v Halychyni u druhii polovyni XIX – na pochatku XX st. [School education in Galicia in the second half of the 19th – at the beginning of the 20th century]. *Visnyk Lvivskoi komertsiiinoi akademii. Seria: Humanitarni nauky [Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series: Humanities]*, issue 13, p. 30–50 (in Ukrainian).
- Helei, S., & Prokip, A. (2009) Na etapi stanovlennia i rozvytku himnaziinoho navchalno-vykhovnoho protsesu. 1909–1914 [At the stage of formation and development of the gymnasium educational process. 1909–1914]. *Iuvileina knyha Rohatynskoi himnazii imeni Volodymyra Velykoho. Do storichchia zasnuvannia 1909-2009 [Jubilee book of Rohatyn Gymnasium named after Volodymyr the Great. To the centenary of the foundation 1909–2009]*. Lviv: ZUKTs, p. 24–84 (in Ukrainian).
- Holos z provintsiy v spravi vyskazu gr. Taffoho “die ruthenische Hausfrage” i ruskoj gimnazii v Kolomyi [A voice from the province in the case of Count Taffe’s statement “die ruthenische Hausfrage” and the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia.]. (1892, May 9 (21)). *Dilo [Work]*, no. 105, p. 1 (in Ukrainian).
- Horodenka. Dnia 21. s. m. bulo politychne viche v Horodentsi ... [Horodenka. On March 21, a political meeting was held in the town of Horodenka ...]. (1913, March 31 (18)). *Dilo [Work]*, no. 71, p. 2–3 (in Ukrainian).
- Hromada mista Kolomyi vysylaie do tsaria deputatsiiu z prosboiu o pereniattia nyzshoy gimnazii v Kolomyi na koshty derzhavni [The community of the city of Kolomyia sends a deputation to the emperor with a request for the provision of state funds to the lower gymnasium in the city of Kolomyia]. (1892, May 2 (14)). *Dilo [Work]*, no. 99, p. 3 (in Ukrainian).
- Interpeliatsiia do Vys. ts. k. pravytelstva [Interpellation to the highest imperial-royal government]. (1892, August 13 (25)). *Dilo [Work]*, no. 182, p. 1 (in Ukrainian).
- Kh. (1894, August, 1 (13)). Do vidomosti Kolomyishchyn [To the attention of the Kolomyia region]. *Dilo [Work]*, no. 171, p. 1–2 (in Ukrainian).
- Karatnytska-Fodchuk, S. (1962). Pered shistdesiat rokamy v Kolomyi [Sixty years ago in the city of Kolomyia]. “Nad Prutom u luzi ...”. *Kolomyia v spohadakh [“Above the Prut River in a meadow ...”. The city of Kolomyia in memories]*. Toronto: Sribna surma; Vydannia Komitetu Kolomyian, p. 23–38 (in Ukrainian).
- Klasyfikatsiia uchenykyv I. klasy ruskoj gimnazii v Kolomyi ... [Classification of students of the first grade of the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia ...]. (1893, July 12 (24)). *Dilo [Work]*, no. 153, p. 2 (in Ukrainian).

Kobrynska, M. (1988). *Ukrainske shkilnytstvo v Kolomyi* [Ukrainian schooling in the city of Kolomyia]. *Kolomyia y Kolomyishchyna: zbirnyk spomyniv i stattei pro nedavnie mynule* [The city of Kolomyia and the Kolomyia region: a collection of memories and articles about the recent past]. Filadelfia: Vydannia Komitetu Kolomyian, p. 79–93 (in Ukrainian).

Kocherzhuk, M. (2011). *Ukrainska derzhavna himnaziia v Kolomyi 1892–1944* [Ukrainian State Gymnasium in Kolomyia 1892–1944]. Kolomyia: Vik, (in Ukrainian).

Kocherzhuk, M. (2006). *Himnazii ukrainski. Ukrainska derzhavna cholovicha himnaziia v Kolomyi* [Ukrainian gymnasiums. Ukrainian state male gymnasium in the city of Kolomyia]. *Entsyklopediia Kolomyishchyny. Zshytok 4, litery H, G* [Encyclopedia of Kolomyia region. Notebook 4, letters G, G]. Kolomyia: Vydavnycho-polihrafichne tovarystvo “Vik”, p. 55–67 (in Ukrainian).

Komitetovi. (1909, July 5 (June 22)). *Z Horodenky. (Zakhody kolo zalozhenia pryvatnoi ruskoj gimnazyi)* [Letters from the edge. From Horodenka. Events surrounding the opening of a private Ukrainian gymnasium]. *Dilo* [Work], no. 145, p. 2–3 (in Ukrainian).

Konflikt na tli Shevchenkovykh vechernyts vyrynuv mizh molodizhiu ruskoj gimnazii v Kolomyi a shkilnymi vlastiamy ... [During the organization of evening parties in honor of Taras Shevchenko, a conflict broke out between the youth of the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia and the school authorities ...]. (1902, January 24 (February 6)). *Dodatok do do chysel 19 i 20 “Dilo”* [Addendum to numbers 19 and 20 of the newspaper “Work”], no. 19 and 20, p. 3 (in Ukrainian).

Kr. rada shkilna v sluzhbi katsapsko-polskoj spilky. *Z Kolomyi pyshut nam ...* [The Regional School Council is at the service of the Katsapa-Polish Union. They write to us from the city of Kolomyia ...]. (1903, March 3 (16)). *Dilo* [Work], no. 50 and 51, p. 3 (in Ukrainian).

Krushelnyskyi, A. (1913, December 5 (November 22)). *Kruzhky U. P. T. v Horodenshchyni* [Circles of the Ukrainian Pedagogical Society in Horodenka region]. *Dilo* [Work], no. 271, p. 7–8 (in Ukrainian).

Kyrynia Siemionova i moskvofiliv. *Z Kolomyi pyshut nam ...* [Mess of Mr. Semyonov and Muscovophiles. They write to us from the city of Kolomyia ...]. (1903, February 28 (March 13)). *Dilo* [Work], no. 48, p. 2 (in Ukrainian).

Kurliak, I. (1997). *Ukrainska himnaziina osvita u Halychyni (1865–1918 rr.)* [Ukrainian gymnasium education in Galicia (1865–1918)]. Lviv (in Ukrainian).

Litopys gimnazii [Annals of the gymnasium] (1912). *Zvit dyrektzii pryvatnoi gimnazii v Horodentsi z ukrainskoju vykladovoiu movoiu, nadilenoj pravom pryliudnosti rozporiadkom Ministerstva prosvity z dnia 16 maia 1912 r. Ch. 23.230 za shkilnyi rik 1911/12* [Report of the directorate of the private gymnasium in Horodenets with the Ukrainian language of instruction, which was granted the right of public access by the order of the Ministry of Education from May 16, 1912. Ch. 23.230 for the school year 1911/12]. Lviv: Nakladom Shkilnoho komitetu z drukarni Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, p. 58–61 (in Ukrainian).

Marunchak, M. (1978). *Do pochatkiv ukrainskoj himnazii v Horodentsi* [The beginnings of the development of the Ukrainian gymnasium in the town of Horodenka]. *Horodenshchyna Istorychno-memuarnyi zbirnyk* [Horodenshchyna. Historical-memoir collection]. Niu-York, Toronto, Vinnipeg, p. 134–145 (in Ukrainian).

Masliak, V. (1902, April 11 (24)) *Uchyteli i uchenky (Dopys z Kolomyi)* [Teachers and students (Post from the city of Kolomyia)]. *Dilo* [Work], no. 83, p. 2–3 (in Ukrainian).

Molodizh ruskoj gimnazii v Kolomyi ustroiue ... [The youth of the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia arranges ...]. (1902, March 22 (April 4)). *Dilo* [Work], no. 67, p. 3 (in Ukrainian).

Molodyk. (1899, September 23 (October 5)) *Z Kolomyi pyshut nam o tamosnykh ruskykh paralielkakh gimnazii ...* [They write to us from the city of Kolomyia about the Ukrainian parallel classes of the gymnasium there...]. *Dilo* [Work], no. 213, p. 2 (in Ukrainian).

Monolatii, I. (2010). *Tsisarska Kolomyia. 1772–1918. Drama na try dii z zhyttia druhoho mista Halychyny habsburzkoj doby* [Kolomyia during the time of the emperor. 1772–1918. A drama in three acts from the life of the second city of Galicia during the Habsburg era]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV (in Ukrainian).

Moskvofilska napast [Muscovite plague]. (1905, August 29 (September 11)). *Dilo* [Work], no. 193, p. 2 (in Ukrainian).

Na gimnazyiu v Horodentsi pryslano ... [They were sent to the gymnasium in the town of Horodenka ...]. (1910, February 8 (January 26)). *Dilo* [Work], no. 29, p. 6 (in Ukrainian).

Na porozh do seredynkh shkil [On the threshold of secondary schools]. (1905, March 23 (April 5), March 24 (April 6)). *Dilo* [Work], no. 67, p. 1, no. 68, p. 1–2 (in Ukrainian).

Na pryvatnu rusku gimnazyiu v Horodentsi po konets zhovtnia 1910 r. zlozhyly (v koronakh) ... [At the end of October 1910, money was collected (in crowns) for the development of a private Ukrainian gymnasium in the town of Horodenka ...]. (1910, November 19 (6)). *Dilo* [Work], no. 259, p. 9 (in Ukrainian).

Na pryvatnu ukrainsku gimnazyiu v Horodentsi zlozhyly v koronakh ... [In favor of the private Ukrainian gymnasium in the city of Horodenka, they collected crowns ...]. (1910, April 13 (March 31)). *Dilo [Work]*, no. 81, p. 7 (in Ukrainian).

Na rusku pryvatnu gimnazyiu i bursu v Horodentsi [To the Ukrainian private gymnasium and bursa in the town of Horodenka]. (1909, November 15). *Dilo [Work]*, no. 252, p. 3 (in Ukrainian).

Narodne sviato Horodenshchyny [National holiday of the Horodenka region]. (1911, July 8 (June 25)). *Dilo [Work]*, no. 149, p. 4–5 (in Ukrainian).

O. (1903, February 6 (19)). Humorystychna propovid. Z Kolomyi pyshut nam ... [A humorous sermon. They write to us from the city of Kolomyia ...]. *Dilo [Work]*, no. 29, p. 3 (in Ukrainian).

O ruski himnazyi [About Ukrainian gymnasiums]. (1905, September 3 (16)). *Dilo [Work]*, no. 198, p. 1 (in Ukrainian).

Obznakomlenyi, K. (1909, September 11 (August 29)). Posviachenie i otvorenie pryvatnoi ukrainskoi gimnazii v Horodentsi [Consecration and opening of a private Ukrainian gymnasium in the town of Horodenka]. *Dilo [Work]*, no. 200, p. 2 (in Ukrainian).

Oleh Satyr. (1900, September 25 (October 8)). Z Kolomyi. (Z novym rokom shkilnym. – Vyhody ruskoj gimnazii “pod jednym dachem”. – Ruska shkola miska) [From the city of Kolomyia. (Happy new school year. – The benefit of the Ukrainian gymnasium “under one roof”. – Ukrainian city school)]. *Dilo [Work]*, no. 216, p. 1 (in Ukrainian).

Otvorenie ruskoj paralielnoi klasy pry gimnazii v Kolomyi. (Pysmo z Kolomyi) [Opening of the Ukrainian parallel class at the gymnasium in the city of Kolomyia. (Letter from Kolomyia)]. (1892, September 11 (23)). *Dilo [Work]*, no. 205, p. 1–2 (in Ukrainian).

P. Sofron Nedilskii, profesor gimnazii stanislavivskoi, perenis sia vzhe symy dniamy do Kolomyi ... [Mr. Sofron Nedilskyi, a professor at the Stanislaviv gymnasium, moved to the city of Kolomyia a few days ago ...]. (1894, August 16(28)). *Dilo [Work]*, no. 182, p. 3 (in Ukrainian).

Persha klasyfikatsiia uchenykyv I-oy ruskoj gimnaziiialnoi klasy v Kolomyi vypala os-yak ... [The first classification of students of the first Ukrainian grade of the gymnasium in the city of Kolomyia looks like this ...]. (1893, January 23 (February 4)). *Dilo [Work]*, no. 18, p. 3 (in Ukrainian).

Podiaka. Uprava ukrainskoi pryv. gimnazii v Horodentsi skladaie otsym shchyru podiaku ... [Gratitude. The administration of the Ukrainian private gymnasium in the town of Horodenka expresses its sincere gratitude]. (1912, October 10 (September 27)). *Dilo [Work]*, no. 228, p. 7 (in Ukrainian).

Pro besidy posla d-ra Antonevycha pry debatakh nad budzhetom v soimi. (Dalshe.) [About the conversations of Ambassador Dr. Antonevich during the budget debate in the Diet. (Further.)]. (1892, September 24 (October 6)). *Dilo [Work]*, no. 215, p. 2–3 (in Ukrainian).

Pro podii v ruskoj gimnazii v Kolomyi oderzhaly ... [About the event in the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia, they received ...]. (1903, March 4 (17)). *Dodatok do do chysel 50 i 51 “Dilo” [Addendum to numbers 50 and 51 of the newspaper “Work”]*, no. 50 and 51, p. 1 (in Ukrainian).

Pro rusku himnazyiu v Kolomyi padaie ... [The Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia is reported by ...]. (1892, November 23 (December 5)). *Dilo [Work]*, no. 264, p. 3 (in Ukrainian).

Pro rusku gimnazyiu v Kolomyi pyshut nam ... [They write to us about the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia ...]. (1900, September 18 (October 1)). *Dilo [Work]*, no. 210, p. 3 (in Ukrainian).

Prosvitno-ekonomichne viche v Cherniatyni horodenskoho povita vidbululo sia ... [An educational and economic meeting was held in the village of Chernyatyn, district of Horodenka ...]. (1909, July 17 (4)). *Dilo [Work]*, no. 154, p. 3 (in Ukrainian).

Pysmo z Kolomyi. (“Narodnyi Dim” v Kolomyi. – Ruski paralielky gimnazii i shkoly narodnoi. – Prosvitno-ekonomichne viche filii “Prosvity” v Kolomyi. – Zabavnyi dopysuvatel “Halychanyna”) [A letter from the city of Kolomyia. (“Narodnyi Dim” in Kolomyia. – Ukrainian parallel classes of gymnasium and folk school. – Educational and economic event of the branch of “Prosvita” in Kolomyia. – Funny contributor to the newspaper “Galychanyn”). (1899, December 18 (30)). *Dilo [Work]*, no. 283, p. 2 (in Ukrainian).

R. H. (1903, February 12 (25)). Atiets Siemionof pry organakh. Z Kolomyi pyshut nam ... [Priest Semyonof at the organ. They write to us from the city of Kolomyia ...]. *Dilo [Work]*, no. 34, p. 3 (in Ukrainian).

Rada miska v Kolomyi zakhodyt sia vzhe vid dovshoho chasu ... [The city council in the city of Kolomyia has been meeting for a long time ...]. (1893, December 30 (1894, January 11)). *Dilo [Work]*, no. 291, p. 3 (in Ukrainian).

Revukha, A. (1898, September 30 (October 12)). Z Kolomyi pyshut nam. (Ruski “paralelky” v Kolomyi) [They are writing to us from the city of Kolomyia. (Ukrainian “parallel” classes in Kolomyia)]. *Dilo [Work]*, no. 217, p. 1 (in Ukrainian).

Sprostovanie pokhybok [Refutation of errors]. (1905, July 4 (17)). *Dilo [Work]*, no. 147, p. 3 (in Ukrainian).

Shche pro ruski himnazyi [More about Ukrainian gymnasiums]. (1908, July 29, 31). *Dilo [Work]*, no. 168, p. 2, no. 170, p. 1–2 (in Ukrainian).

Shkliar, O. (1978). Ukrainska himnaziia v Horodentsi v 1912–1918 rr. (Spomyn uchnia) [Ukrainian gymnasium in the town of Horodenka in 1912–1918 (Student's memory)]. *Horodenshchyna Istorychno-memuarnyi zbirnyk [Horodenshchyna. Historical-memoir collection]*. Niu-York, Toronto, Vinnipeg, p. 145–153 (in Ukrainian).

Smerechanskyi, R., Kahlian, O., Myroniuk, I., & Nykyforuk, V. (2104). *Vikiv mynulykh tverd. Horodenkivshchyna v starykh dokumentakh i svitlynakh [The hardness of past centuries. Horodenkivshchyna in old documents and photos]*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV (in Ukrainian).

Stuparyk, B. (red.). (2000). *Ivano-Frankivska (Stanyslavivska) ukrainska derzhavna himnaziia. Istoryko-pedahohichnyi narys [Ivano-Frankivsk (Stanislaviv) Ukrainian state gymnasium. Historical and pedagogical essay]*. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

Stynska, V. (2007). *Systema shkilnytstva v Halychyni (kinets XIX – pochatok XX st.): Monohrafiia [The system of schooling in Galicia (end of the 19th – beginning of the 20th century): Monograph]*. Ivano-Frankivsk: Hostynets (in Ukrainian).

Ts. k. gimnaziia v Kolomyi v 1899 rotsi shkilnim [The Imperial-Royal Gymnasium in the city of Kolomyia in the 1899 school year]. (1899, September 18 (30)). *Dilo [Work]*, no. 209, p. 1–2 (in Ukrainian).

U Lvovi, dnia 12 n. st. Iypnia 1890 r. Po ispytakh maturalnykh v gimnaziakh vskhidnoy Halychyny ... [In the city of Lviv on July 12, 1890. After the final exams in the gymnasiums of Eastern Galicia ...]. (1890, June 30 (July 12)). *Dilo [Work]*, no. 146, p. 1 (in Ukrainian).

U Lvovi, dnia 31 n. st. martsia 1892 r. Tykho, bez hamoru... ukhvalyv soim halytskii... spravu osnovania novoi ruskoj himnazii v Kolomyi [In the city of Lviv, March 31, 1892. Quietly, without fuss... the Diet of Galicia approved... the matter of establishing a new Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia]. (1892, March 19 (31)). *Dilo [Work]*, no. 65, p. 1 (in Ukrainian).

U Lvovi, dnia 28 n. st. serpnia 1890 r. Zavtra zachynaiaut sia vpysy uchenykyv do serednykh shkol [In the city of Lviv on August 28, 1890. Enrollment of students in secondary schools begins tomorrow]. (1890, August 16 (28)). *Dilo [Work]*, no. 184, p. 1 (in Ukrainian).

Uhorchak, Yu. (2004). Pershi derzhavni himnazii na Prykarpatti ta yikhni dyrektory [The first state gymnasiums in Prykarpattia and their principals.]. *Kraieznave Prykarpattia. Regionalnyi naukovy-metodychnyi almanakh [Local historian of Prykarpattia. Regional scientific and methodical almanac]*, no. 3, p. 48–52 (in Ukrainian).

Ulanchuk. (1899, July 6 (18)). De-shcho pro teperishnyi stan ruskyykh paralielnykh klasy v Kolomyi. (Pysmo z Kolomyishchyny) [Something about the current situation of Ukrainian parallel classes in the city of Kolomyia. (Letter from Kolomyia region)]. *Dilo [Work]*, no. 148, p. 1 (in Ukrainian).

Utrakvistychna poshest [Utravist plague]. (1909, August 14 (1)). *Dilo [Work]*, no. 178, p. 2 (in Ukrainian).

V. R. (1892, September 10 (22)). Otvorenie ruskoj paralielnoi klasy pry gimnazi v Kolomyi. (Pysmo z Kolomyi) [Opening of the Ukrainian parallel class at the gymnasium in the city of Kolomyia. (Letter from Kolomyia)]. *Dilo [Work]*, no. 204, p. 1 (in Ukrainian).

V Kolomyi vidbulo sia dnia 3 s. m. torzhestvenneie otvorenie ruskoj gimnazii ... [On the 3rd of this month, the solemn opening of the Ukrainian gymnasium took place in the city of Kolomyia ...]. (1900, August 26 (September 8)). *Dilo [Work]*, no. 193, p. 3 (in Ukrainian).

V Kolomyi – yak nam z-vidtamъ donosiat ... [In the city of Kolomyia – as we are told from there]. (1894, August 19 (31)). *Dilo [Work]*, no. 185, p. 3 (in Ukrainian).

V kolomyiskii gimnazii ruskii ... [In Kolomyia Ukrainian gymnasium]. (1897, January 7 (19)). *Dilo [Work]*, no. 4, p. 3 (in Ukrainian).

V spravi kolomyiskoy ruskoj himnazii oderzhaly my z Kolomyi take pysmo, napysane 13 n. st. veresnia ... [In the case of the Kolomyia Ukrainian gymnasium, we received the following letter from the city of Kolomyia, written on September 13 in a new style ...]. (1892, September 4 (16)). *Dilo [Work]*, no. 200, p. 1 (in Ukrainian).

V spravi pryvatnoi ruskoj gimnazii v Horodentsi ... [Noveltys. In the case of a private Ukrainian gymnasium in the town of Horodenka]. (1909, July 22 (9)). *Dilo [Work]*, no. 158, p. 3 (in Ukrainian).

V spravi ruskoj gimnazii v Kolomyi ... [In the case of the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia]. (1894, August 17 (29)). *Dilo [Work]*, no. 183, p. 1 (in Ukrainian).

Vasyl Stefanyk *National Scientific Library of Ukraine in Lviv, department of manuscripts*. Prok. 471–473, p. 6. (Memories of I.V. Prokopiv about the Ukrainian gymnasium in the city of Kolomyia), 850 p. (in Ukrainian).

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, department of manuscripts. Barv.-541, p. 55. (Mykhailo Babiuk. Letter to Oleksandr Hryhorovych Barvinsky. 1902, the town of Horodenka), 2 p. (in Ukrainian)

Vigilans. (1909, August 17 (4)). Z Horodenky. (Ruskyi kurs pryhotovliaiuchy. – Osvidomliuvanie zahalu. – Polska kyrynia) [Letters from the edge. From Horodenka. (Preparatory course for Ukrainians. – Community awareness. – Polish dirt)]. *Dilo [Work]*, no. 180, p. 2–3 (in Ukrainian).

Vydil filii “Prosvity” v Horodentsi pryime ... [The management of the “Prosvita” branch in the town of Horodenka will accept ...]. (1910, August 8 (July 26)). *Dilo [Work]*, no. 174, p. 7 (in Ukrainian).

Vymohy pry vstupnykh ispytakh do gimnazyi [Requirements for entrance exams to gymnasiums]. (1905, June 14 (27)). *Dilo [Work]*, no. 132, p. 3 (in Ukrainian).

Z Horodenky (Pryvatna ruska gimnazia) [From the town of Horodenka (Private Ukrainian gymnasium)]. (1909, October 1 (September 18)). *Dilo [Work]*, no. 215, p. 2 (in Ukrainian).

Z Horodenky (Pryvatna ruska gimnazia) [From the town of Horodenka (Private Ukrainian gymnasium)]. (1909, November 5 (October 23)). *Dilo [Work]*, no. 245, p. 2 (in Ukrainian).

Z Horodenky. (V spravi pryvatnoi ruskoj gimnazii) [From Horodenka. (In the case of a private Ukrainian gymnasium)]. (1910, May 6 (April 23)). *Dilo [Work]*, no. 98, p. 5 (in Ukrainian).

Z Kolomyi. (“Naduvanie” tuteshnoi ruskoj publyky Poliakamy. – Vizyta Ep. Sheptytskoho v kolomyiskii gimnazii) [From the city of Kolomyia. (“Deception” by the Poles of the local Ukrainian public. – Bishop Sheptytskyi’s visit to the Kolomyia Gymnasium)]. (1900, February 5 (17)). *Dilo [Work]*, no. 28, p. 2–3 (in Ukrainian).

Z Kolomyi. (Shche de-shche pro rusku kliasu gimnazii.) [From the city of Kolomyia. (Something else about the Ukrainian gymnasium class.)]. (1892, September 25 (October 7)). *Dilo [Work]*, no. 216, p. 2 (in Ukrainian).

Z Kolomyi. (Vidozva do Rusyniv v sprav ruskoj gimnazii kolomyiskoi.) [From the city of Kolomyia. (Appeal to the Rusyns in the case of the Ukrainian gymnasium in Kolomyia)]. (1892, October 19 (31)). *Dilo [Work]*, no. 236, p. 3 (in Ukrainian).

Z Kolomyi pyshut nam ... [They write to us from the city of Kolomyia ...]. (1899, February 24 (March 8)). *Dilo [Work]*, no. 43, p. 3 (in Ukrainian).

Zhinochy pryvatnyi uchytelsky seminar v Horodentsi [Women’s private teacher’s seminar in the town of Horodenka]. (1913, May 26 (13)). *Dilo [Work]*, no. 115, p. 6 (in Ukrainian).

Zubal, Ya. (1962). Spohady himnazysta [Memories of a Gymnasium student]. “Nad Prutom u luzi ...”. *Kolomyia v spohadakh* [“Above the Prut River in a meadow ...”. *The city of Kolomyia in memories*]. Toronto: Sribna surma; Vydannia Komitetu Kolomyian, p. 148–175 (in Ukrainian).

Zvarych, P. (2008). Himnaziini chasy (Uryvky z knyzhky “Spomyny. 1877–1904”) [Gymnasium times (Excerpts from the book “Memories. 1877–1904”)]. *Kolomyia y Kolomyishchyna: zbirnyk spomyniv i stattei pro nedavnie mynule* [The city of Kolomyia and the Kolomyia region: a collection of memories and articles about the recent past]. Filadelfia – Kolomyia: Vydannia Komitetu Kolomyian, vol. 2, p. 269–277 (in Ukrainian).

Zvit dyrektzii pryvatnoi gimnazii v Horodentsi z ukrainskoiu vykladovoiu movoiu, nadilenoj pravom pryliudnosti rozporiadkom ministerstva prosvity z dnia 16. maia 1912 r. Ch. 23.230 za shkilnyi rik 1911/12. 2. Shkilni visty [Report of the directorate of the private gymnasium in the town of Horodenka with the Ukrainian language of instruction, which was granted the right of publicity by the order of the Ministry of Education on May 16, 1912. The number is 23.230 for the school year 1911/12. 2. School news]. (1912). Lviv: Nakladom Shkilnoho komitetu. Z drukarni Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, p. 39–41 (in Ukrainian).

Zvit dyrektzii pryvatnoi gimnazii v Horodentsi z ukrainskoiu vykladovoiu movoiu, nadilenoj pravom pryliudnosti rozporiadkom ministerstva prosvity z dnia 6. maia 1913 r. Ch. 16.761 za shkilnyi rik 1912/13. 2. Shkilni visty [Report of the directorate of the private gymnasium in the town of Horodenka with the Ukrainian language of instruction, which was granted the right of publicity by the order of the Ministry of Education on May 6, 1913. The number is 16.761 for the school year 1912/13. 2. School news]. (1913). Lviv: Nakladom Kruhka Ukrainskoho Pedagogichnoho Tovarystva im. T. Shevchenka v Horodentsi, p. 3–22 (in Ukrainian).

Zvit dyrektzii ts. k. II gimnazii v Kolomyi za rik shkilnyi 1902/1903 [Report of the directorate of the Imperial-Royal II Gymnasium in the town of Kolomyia for the school year 1902/1903]. (1903). Kolomyia: Z drukarni Mykhaila Bilousa, p. 41–80 (in Ukrainian).

Zvit dyrektzii ts. k. II gimnazii v Kolomyi za rik shkilnyi 1903/1904 [Report of the directorate of the Imperial-Royal II Gymnasium in the town of Kolomyia for the school year 1903/1904]. (1904). Kolomyia: Z drukarni Mykhaila Bilousa, p. 42–81 (in Ukrainian).